

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ**

ΜΑΘΗΜΑ: «ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ»

ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΡΟΣΗΛΥΤΙΣΜΟΣ ΣΤΙΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

**ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΓΙΟΚΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
Α.Μ.: 1340200400546
ΔΙΔΑΣΚΩΝ: ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ**

ΑΘΗΝΑ, ΜΑΙΟΣ 2006

ΠΡΟΣΗΛΥΤΙΣΜΟΣ ΣΤΙΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. [Εισαγωγή](#)
2. [Θρησκευτική ελευθερία](#)
 - 2.1 [Ορισμός και περιεχόμενο](#)
 - 2.2 [Προστασία της θρησκευτικής ελευθερίας](#)
 - 2.3 [Θρησκευτική ελευθερία και Οικογενειακό Δίκαιο](#)
3. [Οικογένεια](#)
 - 3.1 [Έννοια και τύποι οικογένειας](#)
 - 3.2 [Οικογενειακές σχέσεις](#)
4. [Προσηλυτισμός](#)
 - 4.1 [Ορισμός και περιεχόμενο](#)
 - 4.2 [Προσηλυτισμός και Θρησκευτικός Προσεταρισμός](#)
5. [Προσηλυτισμός και γάμος](#)
 - 5.1 [Συζυγικές σχέσεις](#)
 - 5.2 [Σύναψη του γάμου](#)
 - 5.3 [Μουσουλμάνοι της Δ. Θράκης και «ιερός νόμος»](#)
 - 5.4 [Προσηλυτισμός και κλονισμός του γάμου](#)
 - 5.5 [Προσηλυτισμός και έγγαμη συμβίωση](#)
6. [Προσηλυτισμός και γονική σχέση](#)
 - 6.1 [Έννοια της γονικής μέριμνας](#)
 - 6.2 [Επιμέλεια παιδιού](#)
 - 6.3 [Θρησκευτική διαπαιδαγώγηση και γονική σχέση](#)
7. [Βασικά Συμπεράσματα](#)
8. [Περίληψη - Λήμματα](#)
9. [Παράρτημα](#)
 - 9.1 [Βιβλιογραφία](#)
 - 9.2 [Νομοθεσία - Νομολογία](#)
 - 9.3 [Πηγές στο Διαδίκτυο](#)
 - 9.4 [Συντομογραφίες](#)

1. Εισαγωγή

Το θέμα

Η εργασία αυτή έχει ως σκοπό την ανάλυση του φαινομένου του προσηλυτισμού, εντασσόμενο στο πλαίσιο των οικογενειακών σχέσεων.

Αναφορικά με το γενικότερο τμήμα της η παρούσα εργασία θα επικεντρωθεί στις έννοιες της θρησκευτικής ελευθερίας, της οικογένειας και του προσηλυτισμού.

Στη συνέχεια όμως θα γίνει ειδικότερη αναφορά στις παραπάνω έννοιες στο πλαίσιο της συζυγικής σχέσης, αλλά και της σχέσης γονέα – τέκνου.

2. Θρησκευτική ελευθερία

2.1 Ορισμός και περιεχόμενο

Προκειμένου να επικεντρωθούμε στην έννοια της θρησκευτικής ελευθερίας θα αναλυθεί σε πρώτο στάδιο η έννοια της θρησκείας γενικότερα. Θρησκεία, λοιπόν, νοείται «το σύνολο των δοξασιών αναφερομένων στην υπόσταση του θείου που αποτελεί σύνολο αντιλήψεων και οργανωμένη θεωρία»¹. Ο ορισμός αυτός προσεγγίζει καλύτερα την έννοια της θρησκείας στην σύγχρονη εποχή περί γενικότερης πίστης σε κάποια ανώτερη δύναμη, η οποία μπορεί να είναι διαφορετική ανά περίπτωση δόγματος, σε αντιδιαστολή με παλαιότερους ορισμούς που την όριζαν για παράδειγμα ως «το σύνολο των συναισθημάτων, των πεποιθήσεων και των κατά παράδοση τελουμένων πράξεων, οι οποίες αναφέρονται στο Θεό²», που περιόριζαν την έννοια της πίστης μόνο στην μορφή του παραδοσιακού χριστιανικού Θεού.

Γενικότερα, ως θρησκευτική ελευθερία νοείται το δικαίωμα κάθε ανθρώπου να πιστεύει και να λατρεύει όποια θεία ανώτερη δύναμη επιθυμεί, χωρίς να παραβιάζεται η θρησκευτική του συνείδηση. Μία πρώτη παράμετρος που τίθεται είναι ότι η θρησκεία θα πρέπει να είναι γνωστή και οι τρόποι εκδήλωσης της θρησκευτικής λατρείας θα πρέπει να είναι φανεροί

¹ Βλ. Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά δικαιώματα, Τόμος III, 2005, σελ. 120

² Βλ. Μαρίνος Α., Η θρησκευτική ελευθερία, 1972, σελ. 1-19

και όχι κρυφοί³. Παράλληλα, παρεμφερείς ορισμοί της θρησκευτικής ελευθερίας αναφέρουν ότι είναι «εσωτερική κυρίως διάθεση των ανθρώπων, είναι προέκταση της προσωπικής ελευθερίας και μια ειδικότερη μορφή της ελευθερίας της γνώμης και της εν γένει πνευματικής ελευθερίας... έγκειται στην ανεμπόδιση από κρατικές παρεμβάσεις διαμόρφωση και εκδήλωση της θρησκευτικής συνείδησης⁴».

Επίσης, η θρησκευτική ελευθερία διακρίνεται στην ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης και την ελευθερία της λατρείας ως επιμέρους δικαιώματα. Ως δικαίωμα της ελευθερίας της ελευθερίας της θρησκευτικής συνείδησης νοείται η ελευθερία τήρησης των κανόνων του εκάστοτε θρησκευτικού δόγματος. Μεταξύ άλλων εμπεριέχεται στο σημείο αυτό το δικαίωμα του να είναι κανείς άθρησκος, αλλά και το δικαίωμα της κατ' εξακολούθηση μεταβολής των θρησκευτικών του πεποιθήσεων⁵. Από την άλλη, ως ελευθερία της λατρείας ορίζεται το δικαίωμα ανεμπόδισης εκδήλωσης της πίστης προς την εκάστοτε θρησκεία, σύμφωνα με το αντίστοιχο τελετουργικό σύστημα. Εδώ προκύπτει και το δικαίωμα θρησκευτικής λατρείας, τόσο ατομικά ή συλλογικά όσο και ιδιωτικά ή δημόσια⁶.

Τέλος θα πρέπει να σημειωθεί ότι η θρησκευτική ελευθερία και η ανεξιθρησκία είναι έννοιες παρόμοιες, αλλά όχι ταυτόσημες. Από την μια, η ανεξιθρησκία εμπεριέχει την υποχρέωση του κράτους να προστατεύει τα υπάρχοντα θρησκευόμενα και να δείχνει ανοχή στην τέλεση των αντίστοιχων θρησκευτικών εκδηλώσεων, στο μέτρο που δεν θίγεται η δημόσια τάξη και τα χρηστά ήθη. Από την άλλη, η θρησκευτική ελευθερία είναι μια ευρύτερη έννοια που αναφέρεται στο δικαίωμα όλων ανεξαιρέτως των πολιτών να επιλέξουν και να διαμορφώσουν τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις ανεμπόδιστα και ελεύθερα.

³ Τσάτσος Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, Οργάνωση και Λειτουργία της Πολιτείας, Τόμος Β', 1993, σελ. 103

⁴ Μάνεσης Α., Συνταγματικά Δικαιώματα, Ατομικές Ελευθερίες, 1982, σελ. 247

⁵ Παραράς Π., Σύνταγμα 1975, Νομοθεσία 1982, σελ. 211

⁶ Δαγτόγλου Π., Συνταγματικό Δίκαιο – Ατομικά Δικαιώματα, 2005, σελ. 453

2.2 Προστασία της θρησκευτικής ελευθερίας

Η θρησκευτική ελευθερία είναι αγαθό που τελεί υπό την προστασία του συντάγματος της Ελλάδας. Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με το άρθρο 13 του συντάγματος που αφορά τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα ισχύουν τα εξής: «1. Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη. Η απόλαυση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις καθενός. 2. Κάθε γνωστή θρησκεία είναι ελεύθερη και τα σχετικά με τη λατρεία της τελούνται ανεμπόδιστα υπό την προστασία των νόμων. Η άσκηση της λατρείας δεν επιτρέπεται να προσβάλλει τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη. 3. Οι λειτουργοί όλων των γνωστών θρησκειών υπόκεινται στην ίδια εποπτεία της Πολιτείας και στις ίδιες υποχρεώσεις απέναντί της, όπως και οι λειτουργοί της επικρατούσας θρησκείας και 4. Κανένας δεν μπορεί, εξαιτίας των θρησκευτικών του πεποιθήσεων, να απαλλαγεί από την εκπλήρωση των υποχρεώσεων προς το Κράτος ή να αρνηθεί να συμμορφωθεί προς τους νόμους». Σημαντική είναι και η διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 5 του Συντάγματος, όπου γίνεται λόγος για το ανεπίτρεπτο των διακρίσεων βάσει θρησκευτικών πεποιθήσεων. Επίσης, στο άρθρο 11 του Συντάγματος κατοχυρώνεται η ελευθερία των θρησκευτικών συναθροίσεων, στο άρθρο 12 του Συντάγματος κατοχυρώνεται η ελευθερία ίδρυσης θρησκευτικών ενώσεων και στο άρθρο 14 του Συντάγματος κατοχυρώνεται η ελευθερία της θρησκευτική γνώμης. Γενικότερα, απαγορεύεται στο κράτος να παραβιάζει το ατομικό δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας, καθώς σε αντίθετη περίπτωση ο πολίτης, ακόμα και αν είναι αλλοδαπός, δικαιούται να ζητήσει δικαστική προστασία και να απαιτήσει τον σεβασμό της θρησκευτικής του ελευθερίας.

Βέβαια, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η θρησκευτική ελευθερία δεν είναι μια έννοια χωρίς περιορισμούς. Έτσι, η Πολιτεία παίρνει ορισμένα σχετικά μέτρα που μπορούν να διαχωριστούν σε οριοθετήσεις και περιορισμούς⁷. Αναφορικά με τις οριοθετήσεις, - που έχουν ως στόχο την εξάλειψη της ασυδοσίας λόγω κατάχρησης της θρησκευτικής ελευθερίας –

⁷ Δημητρόπουλος Α., Συνταγματικά Δικαιώματα, Τόμος III, 2005, Σελ. 126

ως βασικές επιταγές έχουν την απαγόρευση του προσηλυτισμού⁸, την μη αποδοχή άρνησης συμμόρφωσης στις υποχρεώσεις που πηγάζουν από τον νόμο λόγω επίκλησης θρησκευτικών πεποιθήσεων και την απαγόρευση άσκησης της λατρείας με τρόπο που προσβάλλει την δημόσια τάξη και τα χρηστά ήθη. Ανάλογα, οι περιορισμοί αφορούν στην καταπολέμηση φαινομένων που συρρικνώνουν το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας και περιλαμβάνουν π.χ. διατάξεις για προστασία της ανεμπόδιστης τέλεσης θρησκευτικών λειτουργιών και συναθροίσεων, απαγόρευση αντιποίησης θρησκευτικού λειτουργού και αντισυνταγματικότητα επιβολής θρησκευτικού όρκου.

2.3 Θρησκευτική ελευθερία και Οικογενειακό Δίκαιο

Οι κανόνες του οικογενειακού δικαίου συνδέονται στενά με τα ήθη και έθιμα του λαού, στον οποίο εφαρμόζονται οι νόμοι. Παλαιότερα, το ελληνικό οικογενειακό δίκαιο είχε πραγματικά λόγω της ιδιαιτερότητας των ελληνικών οικογενειακών ηθών, μια ξεχωριστή φυσιογνωμία, η οποία σε μεγάλο βαθμό χαρακτηριζόταν από την επίδραση της θρησκείας της ανατολικής ορθόδοξης εκκλησίας ως επίσημης θρησκείας του κράτους⁹. Η αποκλειστικότητα του θρησκευτικού τύπου του γάμου, η καθιέρωση κωλυμάτων γάμου που ίσχυαν κατά το εκκλησιαστικό δίκαιο ή η αρμοδιότητα του ιερωμένου να επιχειρεί την συμφιλίωση των δύο συζύγων πριν από κάθε διαζύγιο ήταν μερικές μόνο από τις επιπτώσεις αυτής της επίδρασης, η οποία συνδυαζόμενη με τα παλιά, παραδοσιακά ελληνικά ήθη και έθιμα των περασμένων δεκαετιών οδηγούσε σε ένα παραδοσιακό και εθνοκεντρικό οικογενειακό δίκαιο, που δεν συμβάδιζε σε καμία περίπτωση με τα αντίστοιχα άλλων κρατών.

Οι διαφορές όμως αυτές έχουν σχεδόν εξαφανιστεί στις μέρες μας. Αυτό αποδίδεται κυρίως στις συνεχείς και ταχύρυθμες τεχνολογικές και βιομηχανικές εξελίξεις, καθώς και στην επαφή μεταξύ των διαφορετικών λαών. Θεωρείται ότι το ελληνικό οικογενειακό δίκαιο έχει εναρμονιστεί σε σημαντικό βαθμό με τις υπάρχουσες παγκόσμιες κατευθύνσεις, έχει

⁸ Βλ. παρακάτω σχετικό κεφάλαιο

⁹ Στο μέτρο που οι θρησκείες εμπεριέχουν πάντα στην ηθική τους διδασκαλία και κανόνες που αφορούν τις συζυγικές και συγγενικές σχέσεις (Κουμάντου, Οικογενειακό Δίκαιο I σελ. 14) , αλλά και ενόψει του ότι η εκκλησιαστική εξουσία τείνει να επεμβαίνει στις νομοθετικές ρυθμίσεις της Πολιτείας

απομακρυνθεί από τις παραδοσιακές και αναχρονιστικές αντιλήψεις για την οικογένεια και κατ' επέκταση έχουν υποχωρήσει και οι εκκλησιαστικές αντιδράσεις. Παρ' όλ' αυτά, οι τελευταίες έχει διαπιστωθεί ότι διατηρούνται σε ένα μικρό ποσοστό (π.χ. ο θρησκευτικός τύπος του γάμου εξακολουθεί να συνυπάρχει με τον πολιτικό).

Ως ιδιαίτερα θετικό μέτρο σχετικά με την ενίσχυση της θρησκευτικής ελευθερίας στα πλαίσια του γάμου και την απλούστευση της διαδικασίας διαζυγίου θεωρείται ο ν. 1250/1982, ο οποίος απεγκλωβίζει από σοβαρές γραφειοκρατικές δυσχέρειες από μέρους της εκκλησίας. Πριν από την θέσπιση του προαναφερθέντος νόμου, η διαδικασία του διαζυγίου περιλάμβανε δύο στάδια. Το πρώτο περιλάμβανε την προσπάθεια συνδιαλλαγής των συζύγων από την αρμόδια εκκλησιαστική ή δικαστική αρχή. Το δεύτερο περιλάμβανε την κύρια διαδικασία που συντελούνταν στο δικαστήριο. Ταυτόχρονα, η διαδικασία του διαζυγίου ολοκληρωνόταν μόνο με την εκκλησιαστική διατύπωση της πνευματικής λύσης του γάμου. Έτσι, η αγωγή διαζυγίου απορρίπτονταν αυτεπάγγελα¹⁰ ως απαράδεκτη αν δεν είχε προηγηθεί 'συμφιλιωτική' προσπάθεια των υπό διάσταση συζύγων.

Όμως, ο ν. 1250/1982 καταργεί τις ρυθμίσεις αυτές και δεν είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την τέλεση της κυρίως διαδικασίας από το δικαστήριο οποιαδήποτε προσπάθεια συνδιαλλαγής, ακόμα και από την πλευρά της εκκλησίας¹¹. Η διατύπωση της πνευματικής λύσης του γάμου που συνίσταται στο διαζευκτήριο του εκκλησιαστικού αντιπροσώπου δεν έχει μεν θιγεί ως υπόσταση, όμως η πνευματική αυτή λύση δεν είναι απαραίτητη για το κύρος του διαζυγίου, αφού ανέκαθεν σύμφωνα με το άρθρο 1438 η λύση του γάμου επέρχεται μόνο με την αμετάκλητη δικαστική απόφαση και από την άλλη, η πνευματική εκκλησιαστική λύση αφορά αποκλειστικά τους θρησκευτικούς γάμους, δηλαδή μόνο μία κατηγορία γάμων. Μάλιστα, ακόμα και για τους θρησκευτικούς γάμους η σημασία της πνευματικής λύσης είναι περιορισμένη, αφού η πρακτική συνέπεια της έλλειψης της πνευματικής λύσης, που είναι απλώς η άρνηση της Εκκλησίας να ιερολογήσει την σύναψη ενός δεύτερου θρησκευτικού γάμου αν δεν έχει

¹⁰ ΚΠολΔ αρ. 593-597

¹¹ Αν και το άρθρο 50 παρ. 1 του Καταστατικού Χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδος, το οποίο προβλέπει την προσπάθεια συνδιαλλαγής των δύο συζύγων διατηρείται

λυθεί πνευματικά και ο πρώτος, αμβλύνεται με την δυνατότητα σύναψης του δεύτερου γάμου με τον πολιτικό τύπο.

3. Οικογένεια

3.1 Έννοια και τύποι οικογένειας

Ως οικογένεια ορίζεται η βασική κοινωνική ομάδα, η οποία αποτελείται από σχετιζόμενα μεταξύ τους άτομα, είτε με το γάμο είτε με τη γέννηση είτε με την υιοθεσία. Ο δεσμός μεταξύ των μελών της οικογένειας είναι συνήθως αποτέλεσμα κάποιου βιολογικού γεγονότος, είτε αυτό είναι σεξουαλική πράξη είτε αυτό είναι τεκνοποιία. Στην περίπτωση της σεξουαλικής σχέσης αναφερόμαστε συνήθως στην έννοια του γάμου, ενταγμένη στα πλαίσια του οικογενειακού δικαίου, ενώ στην περίπτωση της τεκνοποιίας έχουμε να κάνουμε με τις έννοιες της πατρότητας και της μητρότητας, που συνιστούν στην γονική σχέση. Ο θεσμός της οικογένειας τελεί υπό την προστασία του συντάγματος, όπου αναφέρεται χαρακτηριστικά¹² ότι «Η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του Έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους». Γενικότερα, η σημασία της οικογένειας για την Πολιτεία είναι πρωταρχική, καθώς αποτελεί την ζύμη από την οποία πλάθεται και αυξάνεται όλος ο κοινωνικός οργανισμός στην ζωή των κρατών.

Ο τύπος της οικογένειας που συναντάται στην σύγχρονη εποχή είναι αυτός της πυρηνικής οικογένειας – αποτελούμενη μόνο από τους συζύγους και τα ανήλικα και άγαμα παιδιά τους - , σε αντιδιαστολή με την πατριαρχική που αντιστοιχεί σε παλαιότερες μορφές κοινωνικής οργάνωσης. Η βασική λειτουργία της σύγχρονης "πυρηνικής" οικογένειας έχει ως πρωταρχικό σκοπό την δημιουργία ενός ιδιωτικού χώρου για την ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων και την ολοκλήρωση της ανθρώπινης προσωπικότητας, καθώς και να συμβάλει με τον εποικοδομητικότερο τρόπο στην κοινωνικοποίηση των παιδιών. Παράλληλα, οι εξελίξεις στις μέρες μας και η ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος έχει αφαιρέσει από την οικογένεια ένα μεγάλο μέρος της εκπαιδευτικής της λειτουργίας, το οποίο

¹² Σύνταγμα της Ελλάδος, αρ. 21, παρ. 1

έχει περιέλθει στα κάθε είδους σχολεία, ενώ επιπλέον δεν μπορεί να γίνεται σήμερα λόγος για σημαντικό πολιτικό ή θρησκευτικό ρόλο της οικογένειας.

Μια άλλη διάκριση της οικογένειας είναι σε άρτια ή ολοκληρωμένη και σε μη άρτια ή ατελή. Η άρτια οικογένεια αποτελείται από τον άνδρα, την γυναίκα και το παιδί ή τα παιδιά, ενώ η μη άρτια είναι η οικογένεια όπου λείπει κάποιος από τους παραπάνω. Επίσης, ανάλογα με τον αριθμό των συζύγων, η οικογένεια διακρίνεται σε πολυγαμική και μονογαμική. Πολυγαμική είναι η οικογένεια όπου είτε ο άνδρας είτε η γυναίκα μπορεί ταυτόχρονα να έχει αντίστοιχα πολλές γυναίκες ή πολλούς άνδρες. Μονογαμική είναι η οικογένεια όπου οι σύζυγοι είναι υποχρεωτικά δύο, ένας άνδρας και μια γυναίκα.

Στο ελληνικό οικογενειακό δίκαιο ως πρότυπο έχει καθιερωθεί στις μέρες μας ο τύπος της πυρηνικής οικογένειας¹³. Επίσης, αναφέρεται στην οικογένεια των ισότιμων συζύγων και ακόμη και στη μη άρτια, τη θετή και τη χωρίς γάμο οικογένεια. Τέλος, βάσει της αρχής της μονογαμίας που ανέκαθεν αποτελεί θεμελιώδη αρχή του ελληνικού δικαίου του γάμου, το δίκαιό μας αναφέρεται στη μονογαμική οικογένεια.

3.2 Οικογενειακές σχέσεις

Οι οικογενειακές σχέσεις διακρίνονται σε *κατά κυριολεξία* και *οιονεί* και είναι αντικείμενο του οικογενειακού δικαίου. Κατά κυριολεξία οικογενειακές σχέσεις είναι οι σχέσεις που συνδέονται με την δημιουργία, την λειτουργία ή την λύση της οικογένειας ως ομάδας προσώπων, τα οποία σχετίζονται μεταξύ τους είτε με τον γάμο είτε με την γέννηση είτε με τη υιοθεσία. Αφετέρου, οιονεί οικογενειακές σχέσεις είναι αυτές που διαμορφώνονται από τον νομοθέτη απλώς κατά το πρότυπο των οικογενειακών σχέσεων και όπου τα μέρη συνήθως – αλλά όχι απαραίτητα – είναι σύζυγοι ή συγγενείς. Παραδείγματα οιονεί οικογενειακών σχέσεων αποτελούν οι σχέσεις από την επιτροπεία και την αναδοχή ανηλίκου, τη δικαστική συμπάρσταση και την δικαστική επιμέλεια ξένων υποθέσεων. Οι κανόνες που καθορίζουν την κληρονομική διαδοχή αποτελούν έναν ξεχωριστό κλάδο του αστικού δικαίου, το κληρονομικό δίκαιο.

¹³ ΑΚ 1389 εδ. 1

Τα βασικά χαρακτηριστικά των οικογενειακών σχέσεων είναι ο κλειστός τους αριθμός και η διάρκειά τους. Ο κλειστός τους αριθμός¹⁴ έχει να κάνει με τον αναγκαστικό χαρακτήρα των περισσότερων από τις διατάξεις του οικογενειακού δικαίου, το οποίο έχει ως συνέπεια να μην επιτρέπεται στα μέρη η ίδρυση οικογενειακών σχέσεων δικής τους επινόησης (π.χ. γάμος ομοφύλων) με έννομες συνέπειες. Επίσης, οι οικογενειακές σχέσεις θεωρούνται ως διαρκείς, χωρίς αυτό να αποκλείει την ανατροπή ή λύση τους, εφόσον συντρέχουν συγκεκριμένοι λόγοι ή ότι δεν υπάρχουν και ορισμένες οικογενειακές σχέσεις που από την φύση τους είναι προσωρινές ως προπαρασκευαστικές κάποιων άλλων μονιμότερων π.χ. μνηστεία.

Οι βασικές κατευθύνσεις του δικαίου των συζυγικών σχέσεων έχουν να κάνουν με την εξισορρόπηση ανάμεσα στην αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας και των υποχρεώσεων που απορρέουν από την έγγαμη συμβίωση, στα πλαίσια όμως της αρχής της ισονομίας των φύλων¹⁵.

4. Προσηλυτισμός

4.1 Ορισμός και περιεχόμενο

Ως προσηλυτισμός νοείται το σύνολο των μη θεμιτών ενεργειών και συμπεριφορών που έχουν ως απώτερο σκοπό την μεταβολή των θρησκευτικών πεποιθήσεων κάποιου συνανθρώπου μας. Χρησιμοποιούνται αθέμιτα μέσα πειθούς και εξαναγκασμού για τον επηρεασμό της υπάρχουσας θρησκευτικής συνείδησης και σαν ενέργεια χαρακτηρίζεται ως ανθρωπινή δράση με θρησκευτικές σκοπιμότητες και επιδιώξεις.

Ο προσηλυτισμός είναι μια μάστιγα που απαγορεύεται από τα σύγχρονα Συντάγματα των ευνομούμενων κρατών, μεταξύ των οποίων και το ελληνικό¹⁶. Αφορά οποιοδήποτε θρήσκευμα, συνεπώς και οποιαδήποτε προσπάθεια προσηλυτισμού σε σχέση με την επιβολή την επικρατούσας θρησκείας. Με άλλα λόγια, από προσηλυτιστική δράση προστατεύεται όχι μόνο η επικρατούσα θρησκεία αλλά και όλες οι άλλες θρησκείες. Αυτό είναι μια διαφορά σε σχέση με τις αντίστοιχες διατάξεις παλαιότερων ετών όπου

¹⁴ Γαζή, στον ΑΚ Γεωργιάδη-Σταθόπουλου, αρ. 82

¹⁵ ΑΚ 1386-1416

¹⁶ Συντ. αρ. 13 παρ. 2

απαγορευόταν ο προσηλυτισμός, μόνο όταν διενεργούταν κατά της επικρατούσας θρησκείας¹⁷.

4.2 Προσηλυτισμός και Θρησκευτικός Προσεταρισμός

Βέβαια, εδώ θα πρέπει να γίνει κάποιος διαχωρισμός ανάμεσα στον προσηλυτισμό και τον θρησκευτικό προσεταιρισμό. Ο θρησκευτικός προσεταιρισμός νοείται ως η προσπάθεια μεταβολής των θρησκευτικών πιστεύω με νόμιμα και θεμιτά μέσα όπως είναι η δημοκρατική συζήτηση και η ελεύθερη ανταλλαγή απόψεων. Η διαδικασία αυτή, εφόσον επιτελείται καθ' αυτόν τον τρόπο, δεν συνιστά φαινόμενο που απαγορεύεται από το ελληνικό Σύνταγμα. Το να διαλαλεί κάποιος τις θρησκευτικές του απόψεις και να συζητά για θρησκευτικά θέματα με αλλόθρησκους, από την στιγμή που εμπίπτει την έννοια της θρησκευτικής συνείδησης, είναι κάτι που είναι συνταγματικά κατοχυρωμένο.

Από την άλλη όμως, στην προσπάθεια του προσηλυτισμού συναντώνται διάφορα αθέμιτα μέσα. Παραδείγματα συνιστούν η προσπάθεια κατάχρησης της απειρίας ή της εμπιστοσύνης ή η εκμετάλλευση της ανάγκης και της πνευματικής αδυναμίας. Τέτοιες περιπτώσεις απαντώνται συχνά στα πλαίσια των οικογενειακών σχέσεων, τόσο στην συζυγική σχέση, αλλά και στην σχέση γονέα – τέκνου, οι οποίες περιπτώσεις όμως, όπως θα αναλυθεί στην συνέχεια, δίνονται από την υπάρχουσα νομοθεσία. Παράλληλα, περιπτώσεις προσηλυτισμού απαντώνται σε προσπάθειες μεταβολής της θρησκευτικής συνείδησης, όταν χρησιμοποιούνται ως δέλεαρ υποσχέσεις για ηθικές ή υλικές απολαβές¹⁸. Τέλος, ως προσηλυτισμός χαρακτηρίζεται η προσπάθεια επηρεασμού των θρησκευτικών πιστεύω, η οποία εμπεριέχει στοιχεία εκβιασμού ή απάτης, ή ακόμα και εκμετάλλευση ιδιάζουσων καταστάσεων π.χ. κουφότητα και αναπηρία.

¹⁷ Δημητρόπουλος Ανδρέας, Σύνταγματικά Δικαιώματα, Αθήνα, 2004, σελ. 191

¹⁸ Ν 1672/39 αρ. 2,3

5. Προσηλυτισμός και γάμος

5.1 Συζυγικές σχέσεις

Ως γάμος ορίζεται η διαρκής 'κοινωνία βίου' που ισχύει ανάμεσα σε μια γυναίκα και έναν άνδρα, η οποία είναι αναγνωρισμένη από το δίκαιο και έχει ιδρυθεί με σύμβαση. Η σύναψη του γάμου έχει ως συνέπεια την δημιουργία διάφορων σχέσεων ανάμεσα στους συζύγους, πολλές από τις οποίες ρυθμίζονται από το δίκαιο και γίνονται έννομες σχέσεις, που δημιουργούν δικαιώματα και υποχρεώσεις. Οι συζυγικές σχέσεις μπορούν να διακριθούν εννοιολογικά σε προσωπικές σχέσεις¹⁹ – που μας αφορούν στην προκειμένη περίπτωση του προσηλυτισμού - και σε περιουσιακές σχέσεις²⁰, αλλά και σε μικτές σχέσεις που βρίσκονται στο μεταίχμιο των προσωπικών σχέσεων και των περιουσιακών σχέσεων²¹. Η διάκριση αυτή έχει ιδιαίτερη βαρύτητα, εξαιτίας αφενός του σχετικού διαχωρισμού που εισάγεται στο ιδιωτικό διεθνές δίκαιο²², λόγω του οποίου η εφαρμογή του κατάλληλου κανόνα σύνδεσης προϋποθέτει το χαρακτηρισμό των συζυγικών σχέσεων ως προσωπικών ή περιουσιακών, και αφετέρου εξαιτίας της ειδικής νομοθεσίας που διέπει τις προσωπικές μόνο σχέσεις των συζύγων που ανήκουν σε ορισμένες θρησκευτικές μειονότητες, όπως είναι οι μουσουλμάνοι.

Παρ' όλ' αυτά, διατυπώνεται η άποψη²³ πως ακόμα και οι έλληνες μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης υπόκεινται ως προς τις οικογενειακές τους σχέσεις στον ΑΚ και όχι στον ιερό μουσουλμανικό νόμο. Αν γίνει δεκτή αυτή η άποψη, η διάκριση σε προσωπικές και περιουσιακές συζυγικές σχέσεις δεν έχει σημασία για τους έλληνες μουσουλμάνους. Πάντως με την εξαίρεση περιπτώσεων όπως η παραπάνω, όπου ειδικοί νόμοι προβλέπουν διαφορετική ρύθμιση, οι διατάξεις για τις σχέσεις των συζύγων από τον γάμο εφαρμόζονται ανεξάρτητα από το θρήσκευμα ή το δόγμα των συζύγων, καθώς και από τον τρόπο τέλεσης του γάμου τους.

¹⁹ ΑΚ 1386,1387

²⁰ ΑΚ 1399, 1400-1402,1403-1415

²¹ ΑΚ 1389-1390,1396

²² ΑΚ 14,15

²³ Κουμάντος, Οικογενειακό Δίκαιο Ι, 1988, σελ 244

5.2 Σύναψη του γάμου

Σύμφωνα με το ισχύον οικογενειακό δίκαιο είναι στην ευχέρεια του ζευγαριού η τέλεση θρησκευτικού γάμου²⁴. Αντίθετα, παλαιότερα στην Ελλάδα η ιερολογία ίσχυσε ως ο μοναδικός υποχρεωτικός συστατικός τύπος γάμου²⁵ μέχρι και το 1982, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα την αδυναμία των ελλήνων ορθοδόξων να τελούν πολιτικό γάμο με ισχύ οπουδήποτε, ακόμα και αν αυτοί βρίσκονταν στο εξωτερικό. Όμως, σήμερα στην χώρα μας ένα σημαντικό βήμα για την θρησκευτική ελευθερία στον θεσμό του γάμου είναι ότι ισχύει πια το διαζευκτικό σύστημα της επιλογής ανάμεσα στον πολιτικό και τον θρησκευτικό τύπο του γάμου – σύμφωνα και με το νέο άρθρο 1367 παρ. 1 ΑΚ, όπου ορίζεται ακριβώς ότι ο γάμος τελείται είτε με τον πολιτικό τύπο είτε με ιερολογία. Άρα, υπάρχουν δύο νέα στοιχεία στο σύγχρονο δίκαιο του τύπου του γάμου, δηλαδή από την μία η εισαγωγή του πολιτικού τύπου του γάμου και από την άλλη, η καθιέρωση του διαζευκτικού συστήματος. Ως προς την δυνατότητα επιλογής του πολιτικού τύπου του γάμου, αυτή θεωρείται ως ιδιαίτερα επωφελής και εμποδίζει περιπτώσεις προσηλυτισμού και αναγκαστικής αλλαγής θρησκεύματος, αφού πρώτον διευκολύνει²⁶ τους γάμους των άθεων που δεν επιθυμούν να ακολουθήσουν τον θρησκευτικό τύπο, - σύμφωνα και με την αρχή της ελευθερίας της θρησκευτικής συνείδησης και με την έννοια της ελευθερίας να είναι κανείς άθεος ή άθρησκος – και δεύτερον, διευκολύνει τους γάμους των προσώπων για τα οποία ισχύει κάποιο από τα καταργημένα κωλύματα που εξακολουθεί να προβλέπει το εκκλησιαστικό δίκαιο. Αξίζει να σημειωθεί ότι προτείνεται η υποχρεωτική θέσπιση του πολιτικού τύπου του γάμου, η οποία θα προστάτευε την προαναφερθείσα ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης από την άποψη ότι δεν θα ανάγκαζε τους πολίτες να γνωστοποιούν την στάση τους απέναντι στην θρησκεία, όπως συμβαίνει στην περίπτωση που οι σύζυγοι ακολουθούν τον πολιτικό τύπο προαιρετικά ως επιλογή τους, μπαίνοντας έτσι στο στόχαστρο ως άθεοι ή άθρησκοι.

Ως προς την χορήγηση της άδειας του γάμου, στο προηγούμενο δίκαιο υπό το καθεστώς του υποχρεωτικού θρησκευτικού τύπου του γάμου,

²⁴ Ν 1250/1982

²⁵ παλ. ΑΚ 1367

²⁶ αρ. 13 παρ. 1 Συντ.

ο έλεγχος των σχετικών ουσιαστικών προϋποθέσεων γινόταν από την εκκλησία, δηλαδή την άδεια του γάμου την έδινε κατά το παλιό άρθρο 1368 ο επίσκοπος. Σήμερα, η άδεια του επισκόπου δεν απαιτείται κατά το αστικό δίκαιο για κανένα είδος γάμου, εξακολουθεί όμως να προβλέπεται από το άρθρο 49 του Καταστατικού Χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδος²⁷ ειδικά για τους θρησκευτικούς γάμους. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι τελικά η εκκλησία δεν περιορίζεται απλώς στο να δίνει και αυτή άδεια για τους γάμους που πρόκειται να τελεστούν με το θρησκευτικό τύπο – κάτι που δικαιούται²⁸ να κάνει – αλλά έχει εκδώσει και εγκύκλιο²⁹ στην οποία έχει δηλώσει ότι για τους θρησκευτικούς γάμους αρκεί η δική της μόνο άδεια και δεν απαιτείται η άδεια της πολιτικής αρχής.

Οι προϋποθέσεις της ιεροτελεστίας και κάθε θέμα σχετικό μ' αυτήν διέπονται από το τυπικό και του κανόνες του δόγματος ή του θρησκευάτος σύμφωνα με το οποίο γίνεται η ιεροτελεστία, εφόσον δεν είναι αντίθετοι με τη δημόσια τάξη, δηλαδή με τις θεμελιώδεις ηθικές, κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και πολιτιστικές αντιλήψεις και αρχές που διέπουν την εκάστοτε κοινωνία. Μάλιστα, παρόλο που στο άρθρο 1367 παρ. 3 ΑΚ χρησιμοποιείται ο όρος 'ιεροτελεστία', ορθά γίνεται δεκτό ότι ο νομοθέτης αναφέρεται απλώς στην οποιασδήποτε μορφής τελετή θρησκευτικού γάμου, αδιάφορο αν υπάρχει ή όχι ιεροτελεστία, δηλαδή ιερή τελετή με παρουσία θρησκευτικού λειτουργού, αρκεί να πρόκειται για τον τρόπο δημιουργίας γαμικού δεσμού που να προβλέπεται από το οικείο θρησκευτικό δίκαιο. Ο θρησκευτικός λειτουργός είναι υποχρεωμένος να συντάξει αμέσως σχετική πράξη. Σημαντικό, αναφορικά με τις υπάρχουσες δυνατότητες επιλογής τύπου γάμου είναι ότι η τέλεση πολιτικού γάμου δεν εμποδίζει την ιερολογία του ίδιου γάμου κατά τη θρησκεία και το δόγμα των συζύγων.

Επίσης, με το άρθρο 3 του ν. 1250/1982 καταργήθηκαν τα κωλύματα της διαφοράς της θρησκείας³⁰ που απαγόρευαν την τέλεση γάμου μεταξύ χριστιανού οποιαδήποτε δόγματος και αλλοθρήσκου. Προϋπόθεση, πάντως για να είναι υποστατός ο γάμος που τελείται κατά τους κανόνες ενός δόγματος ή θρησκευάτος, είναι να πρόκειται για θρήσκευμα ή δόγμα που

²⁷ ν. 590/1977

²⁸ αρ. 1367, παρ. 3 ΑΚ

²⁹ Διαρκής Ιερά Σύνοδος 2329/20.10.1982

³⁰ παλ. ΑΚ 1353

είναι «γνωστό» στην Ελλάδα, δηλαδή έχει φανερές δοξασίες, που διδάσκονται δημόσια, και επίσης φανερή λατρεία³¹. Οι μελλόνυμφοι μπορούν λοιπόν να τελέσουν γάμο σύμφωνα με το τυπικό οποιασδήποτε αυτοτελούς οργανωμένης θρησκευτικής κοινότητας γνωστής στην Ελλάδα, χωρίς να έχει παραπέρα σημασία αν το συγκεκριμένο θρήσκευμα έχει πολλούς ή λίγους οπαδούς, αν είναι παλιό ή νέο και αν και κατά πόσο η δογματική του διδασκαλία αποκλίνει από την επικρατούσα στην Ελλάδα θρησκεία³². Με αυτή την έννοια είναι φυσικά υποστατός στην χώρα μας ο γάμος των μαρτύρων του Ιεχωβά (χιλιαστών), που γίνεται κατά το θρησκευτικό τους δίκαιο³³, όπως και ο γάμος των παλαιοημερολογιτών – οι οποίοι άλλωστε απλώς υπολογίζουν διαφορετικά το εορτολόγιο – εφόσον βέβαια τελείται από κανονικά χειροτονημένο παλαιοημερολογίτη κληρικό που δεν έχει καθαιρεθεί. Βέβαια, στο σημείο αυτό υπάρχει και ο αντίλογος της γνώμης της μειοψηφίας που πρεσβεύει ότι οι Μάρτυρες του Ιεχωβά δεν αποτελούν αναγνωρισμένο δόγμα, αφού η διάδοση των δοξασιών δεν γίνεται κατά τρόπο εμφανή, αλλά με τη χρήση μεθόδων προσηλυτισμού, δεν υπάρχουν ευκτήριοι οίκοι, οπότε συγκεντρώνονται σε διάφορες οικείες, όπου καλούν τους ενδιαφερόμενους ανακοινώνοντας ότι προτίθενται να μελετήσουν την Αγία Γραφή και τέλος δε διαθέτουν εκκλησιαστικές αρχές, ούτε εσωτερική οργάνωση διαφεύγοντας με αυτό τον τρόπο από την εποπτεία του κράτους και της φανερής παρουσίας τους στην κοινωνία. Επίσης, σε έναν θρησκευτικό γάμο δεν είναι απαραίτητο να ανήκει ο ιερέας στην Εκκλησία της Ελλάδος, αλλά ο γάμος μπορεί να ιερολογείται και από ιερέα άλλης – αυτοκέφαλης ή αυτόνομης – ορθόδοξης εκκλησίας, αφού ενόψει της δογματικής και λατρευτικής ενότητας των ορθόδοξων εκκλησιών, η κάθε μία από αυτές αναγνωρίζει ως έγκυρα τα μυστήρια που τελούνται στους κόλπους των άλλων³⁴.

Αν ο γάμος είναι μικτός, δηλαδή παντρεύονται μεταξύ τους πρόσωπα που ανήκουν σε διαφορετικό δόγμα ή θρήσκευμα (π.χ. χριστιανός ορθόδοξος με καθολική ή χριστιανός με ισραηλίτισσα), κατά το γράμμα του άρθρου 1371 θα πρέπει να γίνεται διπλή ιερολογία, δηλαδή να

³¹ Βλ. Σταθόπουλου, Οικογ. Δίκαιο, αρ. 1367 – 16 – 1371 – 1

³² Βλ. Τρωιανού, Οικογενειακό Δίκαιο αρ. 594

³³ ΕφΑθ 1843/1987

³⁴ Βλ. Βαθρακοκόιλη, αρ. 1367, σελ. 75

ιερολογείται ο γάμος και κατά τα δύο δόγματα ή θρησκευόμενα. Δεδομένου όμως ότι αμέσως μετά την πρώτη ιερολογία υπάρχει ήδη γάμος εν ισχύ – αφού για να είναι ο γάμος ανυπόστατος δεν θα πρέπει να έχει τηρηθεί καθόλου ένας από τους τύπους που προβλέπονται στο άρθρο 1367³⁵ - λογικό είναι να γίνεται σήμερα δεκτό ότι αρκεί η ιερολόγηση κατά το ένα μόνο θρήσκευμα ή δόγμα, δηλαδή το δόγμα ή το θρήσκευμα του ενός από τους μελλονύμφους³⁶. Έτσι, ο μικτός γάμος που ιερολογείται μία μόνο φορά είναι όχι μόνο υποστατός αλλά και έγκυρος, δεδομένου ότι η μονή ιερολογία δεν περιλαμβάνεται στους λόγους ακυρότητας του γάμου.

Αναφορικά με τον θρησκευτικό γάμο, αυτός θεωρείται ανυπόστατος όταν τηρείται θρησκευτικός τύπος άσχετος και προς τους δύο μελλονύμφους – λαμβάνοντας υπ’ όψη ότι στους μικτούς γάμους αρκεί, όπως γίνεται ερμηνευτικά δεκτό η μία μόνο ιερολογία κατά το δόγμα ή θρήσκευμα ενός από τους συζύγους – ή όταν η ιερολογία που γίνεται είναι άκυρη, όπως στις περιπτώσεις καθαιρεμένου και μη χειροτονημένου ιερέα³⁷. Επίσης, ανυπόστατος είναι ο γάμος όταν ιερολογείται από λειτουργό δόγματος ή θρησκείας που δεν είναι γνωστή στην Ελλάδα, δηλαδή δεν έχει φανερές δοξασίες ή φανερή θρησκεία. Αυτή πάντως, όπως προαναφέρθηκε, δεν είναι η περίπτωση ούτε του γάμου των παλαιοημερολογιτών ούτε του γάμου των μαρτύρων του Ιεχωβά, που είναι υποστατοί όταν τελούνται κατά το αντίστοιχο θρησκευτικό δίκαιο. Αντίθετα, η υπόσταση του γάμου δεν θίγεται όταν μετέχει τοπικά αναρμόδιος ιερέας ή ιερέας που βρίσκεται σε κατάσταση διαρκούς ή προσωρινής αργίας, όταν ο ιερέας δεν ανήκει μεν στην Εκκλησία της Ελλάδος, ανήκει όμως σε άλλη αυτοκέφαλη ή ορθόδοξη εκκλησία ή όταν λείπει απλώς το στοιχείο της δημοσιότητας, δηλαδή ο γάμος τελείται κρυφά.

Παράλληλα, σημαντικό είναι ότι έχει επιτραπεί πια ο γάμος μοναχού ή κληρικού³⁸, αν και η Εκκλησία αρνείται την τέλεση θρησκευτικού γάμου σε αυτήν την περίπτωση. Βέβαια, υπάρχει η δυνατότητα επιλογής πολιτικού τύπου γάμου.

³⁵ ΑΚ, άρθρο 1372 παρ. 2

³⁶ Βλ. Βαθρακοκοίλη, αρ. 1367, σελ. 76

³⁷ ΕφΘεσ 537/1967

³⁸ Κατάργηση αρ. 1361 ΑΚ

5.3 Μουσουλμάνοι της Δ. Θράκης και «ιερός νόμος»

Γενικότερα, οι ισχύουσες διατάξεις που αφορούν την ρύθμιση των σχέσεων των δύο συζύγων έχουν εφαρμογή, εφόσον δεν ορίζεται διαφορετικά, ανεξάρτητα από τη θρησκεία ή το δόγμα των συζύγων καθώς και από τον τύπο, πολιτικό ή θρησκευτικό, με τον οποίο έγινε ο γάμος τους³⁹.

Βέβαια, ο περιορισμός στη φράση «εφόσον δεν ορίζεται διαφορετικά» έχει κυρίως να κάνει στην ελληνική περιφέρεια όπως προαναφέρθηκε, στο ζήτημα των ελλήνων μουσουλμάνων, για τους οποίους γίνεται δεκτό ότι ισχύει στα θέματα των προσωπικών τους σχέσεων ο ιερός μουσουλμανικός νόμος. Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι υπάρχουν ορισμένες αντίθετες απόψεις σχετικά με την πρακτικότητα της εφαρμογής του ιερού μουσουλμανικού νόμου για τους έλληνες μουσουλμάνους της Δ. Θράκης⁴⁰. Αναλυτικότερα, ενώ ο μουφτής ως θρησκευτικός ηγέτης έχει το αναμφισβήτητο δικαίωμα της τέλεσης γάμων υπάρχουν επιφυλάξεις για την τήρηση της δημόσιας τάξης σχετικά με την πολυγαμία των μουσουλμάνων, την νόμιμη ηλικία για την τέλεση του γάμου – στην περίπτωση της γυναίκας είναι δεκατέσσερα σύμφωνα με τον μουσουλμανικό νόμο – και την αντιπροσώπευση της γυναίκας κατά την σύναψη του γάμου. Επίσης, ενώ από την μία η ισχύς του ιερού μουσουλμανικού νόμου συμβαδίζει με την αρχή της θρησκευτικής ελευθερίας, από την άλλη έχει μειωθεί σε εμβέλεια ακόμα και στην ίδια την Τουρκία και περιέχει διατάξεις που καταπιέζουν ιδίως την θρησκευτική ελευθερία των γυναικών μουσουλμάνων, που ολοένα και συχνότερα προσφεύγουν σε ελληνικά πολιτικά δικαστήρια για περιπτώσεις καταπάτησης της ισότιμής τους θέσης και ισονομίας εξαιτίας της εφαρμογής του ιερού νόμου. Άλλωστε, σύμφωνα και με το άρθρο 13 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του ανθρώπου που έχει υπογράψει και η Ελλάδα κάθε πρόσωπο που ανήκει σε μια εθνική μειονότητα έχει δικαίωμα να επιλέγει ελεύθερα αν θα αντιμετωπίζεται ή όχι με βάση αυτή του την ιδιότητα και κανένα μειονέκτημα δεν μπορεί να προκύψει από την επιλογή αυτή ή την άσκηση των σχετικών δικαιωμάτων. Άλλωστε, η αποκλειστική δικαιοδοτική αρμοδιότητα του Μουφτή για τις

³⁹ ΑΚ, άρθρο 1416

⁴⁰ Βλ. Αθηνά Κοτζαμπάση, Οικογενειακές έννομες σχέσεις ελλήνων – μουσουλμάνων, σελ. 3

οικογενειακές και τις κληρονομικές έννομες σχέσεις θα μπορούσε να κριθεί ότι προσβάλλει την θρησκευτική ελευθερία υπό την αρνητική της μορφή, αφού υποχρεώνει όλους τους μουσουλμάνους στη θρησκευτική δικαιοδοσία των ιεροδικείων, ανεξάρτητα αν αυτοί θέλουν ή πιστεύουν στη θρησκεία τους. Συνεπώς, ο σεβασμός των μειονοτήτων δεν μπορεί να υπερισχύει του σεβασμού της ισότητας των ανθρώπων άρα και της ισότητας και ισονομίας ανδρών και γυναικών ανεξάρτητα από το θρήσκευμά τους.

5.4 Προσηλυτισμός και κλονισμός του γάμου

Αυτό που έχει πάντως αναγνωριστεί είναι ότι το φαινόμενο του προσηλυτισμού είναι πιθανό και υπαρκτό στις σχέσεις συζύγων και μπορεί να ωθήσει σε διατάραξη των σχέσεων αυτών, δημιουργώντας λόγο έκδοσης διαζυγίου⁴¹. Αντίστοιχα, η συζυγική συμπεριφορά που δεν παραβιάζει την αρχή της ισονομίας των συζύγων ή που βρίσκεται ολότελα έξω από το χώρο της υποχρέωσης για έγγαμη συμβίωση, δηλαδή εντάσσεται στο χώρο της ατομικής πορείας και του αυτοκαθορισμού του κάθε συζύγου, δεν μπορεί να αποτελέσει από μόνη της λόγο κλονισμού σύμφωνα με το άρθρο 1439 παρ. 1 και κατ' επέκταση δεν συνιστούν λόγο κλονισμού του γάμου η έκφραση διαφορετικών από αυτές του άλλου συζύγου προσωπικών, κοινωνικών ή πολιτικών πεποιθήσεων, η εγγραφή σε άλλο πολιτικό κόμμα, οι εκδηλώσεις πίστης σε διαφορετική θρησκεία⁴² ή η αλλαγή θρησκείας. Είναι όμως, διαφορετική η περίπτωση όταν οι παραπάνω συμπεριφορές συνδυάζονται με γεγονότα ή καταστάσεις που είναι λόγος κλονισμού του γάμου και ωθούν συχνά στο διαζύγιο. Ορισμένες τέτοιες περιπτώσεις είναι όταν λόγω χάρη η ενασχόληση ενός συζύγου με το κόμμα τον απορροφά ολοκληρωτικά, με συνέπεια την αμέλεια από μέρους του εκπλήρωσης των υποχρεώσεων που πηγάζουν από τον γάμο, όταν η διαφορά στα πολιτικά πιστεύω οδηγεί σε ακραία φαινόμενα όπως ύβρεις και ξυλοδαρμούς, ή όταν ο σύζυγος που αλλάζει θρησκεία ή προσχωρεί σε κάποια θρησκευτική αίρεση επιχειρεί να προσηλυτίσει σε αυτή και τα παιδιά, παρόλο που δεν υπάρχει γι' αυτό συναίνεση και του άλλου συζύγου⁴³.

⁴¹ Πρ. Βέροιας, 174/72

⁴² ΠολΠρΑθ 3790/1990, ΜονΠρΘεσ 1080/1995

⁴³ ΠολΠρΑθ 3790/1990

Ένα άλλο σημείο που χαρακτηρίζεται ενδιαφέρον είναι η περίπτωση διαζυγίου συζύγων, που έχουν ασπαστεί μια ιδιαίτερη θρησκεία – μη ευρέως διαδεδομένη. Προκειμένου να κριθεί εάν οι συνέπειες του διαζυγίου είναι ιδιαίτερα σκληρές, ώστε τελικά το συμφέρον για τη διατήρηση του γάμου να είναι φανερά υπέρτερο από το συμφέρον του ενάγοντος για την λύση του⁴⁴, χρησιμοποιούνται τόσο αντικειμενικά όσο και υποκειμενικά κριτήρια. Δεν θεωρούνται πάντως σκληρές ηθικές συνέπειες η προσβολή των θρησκευτικών πεποιθήσεων του διαζευγμένου συζύγου, όπως και φαινόμενα σαν το δυσμενές κλίμα που δημιουργείται για τα παιδιά ή ο φόβος της κοινωνικής αποδοκιμασίας του εναγομένου από ορισμένο κύκλο προσώπων. Αντίθετα, ως ιδιαίτερα σκληρές επιπτώσεις θεωρούνται η επιδείνωση μιας εξαιρετικά βαριάς σωματικής ή ψυχικής ασθένειας του εναγομένου, που κατά την ιατρική εκτίμηση θα ήταν θανατηφόρα σε περίπτωση διαζυγίου ή ακόμα και η πιθανότητα αυτοκτονίας του εναγομένου ή των τέκνων σε αντίστοιχη περίπτωση.

5.5 Προσηλυτισμός και έγγαμη συμβίωση

Αναφορικά με την υποχρέωση για έγγαμη συμβίωση, παράβαση της υποχρέωσης για έγγαμη συμβίωση δεν συνιστά συζυγική συμπεριφορά που εντάσσεται στο χώρο της ατομικής πορείας και του αυτοκαθορισμού του κάθε συζύγου⁴⁵. Στον ατομικό χώρο του κάθε συζύγου ανήκει μεταξύ άλλων, η δυνατότητα του κάθε συζύγου να διατηρεί και να εκφράζει τις προσωπικές του κοινωνικές, πολιτικές, θρησκευτικές και υπόλοιπες πεποιθήσεις, έτσι ώστε δεν υπάρχει υποχρέωση από την έγγαμη συμβίωση να προσαρμόζεται ο ένας σύζυγος στις πεποιθήσεις του άλλου⁴⁶. Έτσι, ο κάθε σύζυγος, λοιπόν, εκτός από το δικαίωμα επιλογής ή αλλαγής θρησκευτικής πίστης (ή και αθεΐας) έχει το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης της λατρείας του. Αυτό μπορεί να εκδηλώνεται με επιμέρους συμπεριφορές, όπως εκκλησιασμό, προσκύνημα, προσευχή, ορισμένη περιβολή ή κόμμωση, νηστεία ή αποχή από ορισμένη τροφή. Ο ένας σύζυγος, συνεπώς,

⁴⁴ ΕφΑθ 6408/1986

⁴⁵ Αρ. 1387, Παρ. 2 : «η ρύθμιση από τους συζύγους του κοινού τους βίου πρέπει να μην εμποδίζει την επαγγελματική και την υπόλοιπη δραστηριότητα του καθενός από αυτούς και να μην παραβιάζει την σφαίρα της προσωπικότητάς του».

⁴⁶ ΜονΠρΘεσ 1080/1995

απαγορεύεται να επιβάλλει στον άλλον τις προσωπικές του λατρευτικές συνήθειες που αυτός ακολουθεί ή δεν ακολουθεί, είτε οι σύζυγοι είναι ομόδοξοι, είτε ετερόδοξοι, είτε ετερόθρησκοι. Μια τέτοια συμπεριφορά συνιστά θρησκευτικό καταναγκασμό, που απαγορεύεται τόσο στα πλαίσια του άρθρου 13 του Συντάγματος όσο και στα πλαίσια του άρθρου 1387 Α.Κ. Συνεπώς, εφόσον η σύζυγος νηστεύει, δεν μπορεί να επιβάλλει νηστεία στον σύζυγο. Ο σύζυγος δεν μπορεί να απαγορεύσει στην σύζυγο του τον Κυριακάτικο Εκκλησιασμό ή να μην έχει εικόνες ή να μην λιβανίζει μέσα στο σπίτι. Το χαρακτηριστικό στοιχείο της σύγχρονης γαμικής σχέσης είναι η ιδιωτικότητά της, η οποία εκφράζεται όχι μόνο από το στοιχείο της ιδιωτικής αυτονομίας, που έχει ενισχυθεί σήμερα ιδιαίτερα στο δίκαιο του γάμου⁴⁷, αλλά και μέσα από το στοιχείο της ελευθερίας της ανάπτυξης της προσωπικότητας του κάθε συζύγου.

6. Προσηλυτισμός και γονική σχέση

6.1 Έννοια της γονικής μέριμνας

Αναφορικά με τις σχέσεις γονέων και τέκνων, το σημαντικότερο μέρος των υπαρχόντων άρθρων του Αστικού Κώδικα αφορούν την γονική μέριμνα, η οποία συνιστά το σπουδαιότερο λειτουργήμα το οποίο πηγάζει από την σχέση του παιδιού με τους γονείς του, καθώς αποτελεί το προσφορότερο μέσο για την επιτέλεση της κύριας κοινωνικής αποστολής της οικογένειας, η οποία είναι η σωματική, πνευματική και ψυχική ανάπτυξη των παιδιών μέχρι την ενηλικίωσή τους⁴⁸.

Πριν από την μεταρρύθμιση του οικογενειακού δικαίου με τον ν. 1329/1983 η γονική μέριμνα ονομαζόταν «πατρική εξουσία», ασκούσαν μόνο από τον πατέρα (ανδροκρατική ρύθμιση) και αποτελούσε κυριαρχία του πατέρα επάνω στο παιδί (ρύθμιση αυταρχική). Όμως με το πέρασμα των χρόνων και τις κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις, η γονική μέριμνα, που το ειδικότερο περιεχόμενό της συνίσταται στην επιμέλεια, στην διοίκηση της περιουσίας και στην εκπροσώπηση του ανηλίκου, διέπεται σήμερα τόσο από την αρχή της ισότητας των φύλων όσο και από την αρχή της προάσπισης του συμφέροντος του παιδιού, το οποίο αναγορεύεται και ρητά

⁴⁷ ΑΚ 1387, Παρ. 1

⁴⁸ Κουμάντου, Οικογενειακό Δίκαιο II σελ. 148

ως ύψιστο κριτήριο των αποφάσεων που αφορούν την γονική μέριμνα, ειδικά στο άρθρο 1511 του ΑΚ. Το άρθρο αυτό αποτελεί την διάταξη-κλειδί του σύγχρονου δικαίου της γονικής μέριμνας, καθώς κατεξοχήν σε αυτό εκφράζεται η παιδοκεντρική αντίληψη που διέπει την υπάρχουσα νομοθεσία και που πρέπει να αποτελεί και την βάση για την επίλυση όλων των ερμηνευτικών προβλημάτων της γονικής μέριμνας.

Η γονική μέριμνα αποτελεί και δικαίωμα και καθήκον των γονέων⁴⁹, όπως και επιμέρους καθήκοντα αποτελούν παράλληλα και τα επιμέρους δικαιώματα που απορρέουν από αυτή και συνιστούν μέρη του περιεχομένου της. Ο λειτουργικός χαρακτήρας του δικαιώματος της γονικής μέριμνας είναι εντονότατος για την προστασία του συμφέροντος του παιδιού και από την αναζήτηση και συνεκτίμηση της προσωπικής του γνώμης. Ο χαρακτήρας αυτός συνεπάγεται ότι η γονική μέριμνα είναι δικαίωμα υποχρεωτικό και προσωποπαγές. Έτσι, δεν είναι δυνατή ούτε η παραίτηση από το δικαίωμα τούτο ούτε η υποκατάσταση του φορέα της γονικής μέριμνας με μεταβίβασή της σε άλλον, ενώ είναι διαφορετική η περίπτωση της δυνατότητας ανάθεσης μεμονωμένων πράξεων άσκησής της σε κάποιον τρίτο για ειδικούς λόγους, όπως στην εκκλησία για θρησκευτική διαπαιδαγώγηση, στο σχολείο στα πλαίσια της εκπαίδευσης ή στην τράπεζα αναφορικά με ορισμένα οικονομικής φύσεως ζητήματα. Ο έντονος λειτουργικός χαρακτήρας του δικαιώματος της γονικής μέριμνας σημαίνει επιπλέον ότι όχι μόνο απαγορεύεται φυσικά η καταχρηστική άσκησή της, αλλά πριν από αυτήν απαγορεύεται ακόμα και κάθε άσκηση που θα ήταν αντίθετη με το συμφέρον του παιδιού⁵⁰. Παράλληλα, εννοείται ότι όπως συμβαίνει με όλα τα λειτουργικά δικαιώματα, καταχρηστική άσκηση της γονικής μέριμνας μπορεί να συνιστά όχι μόνο μια θετική ενέργεια, αλλά και ακόμα η παράλειψη της άσκησής της. Η παράλειψη της άσκησής της μπορεί άλλωστε να κρίνεται κατά τις περιστάσεις και αντίθετη προς το συμφέρον του παιδιού.

Ως δικαίωμα της οικογένειας που εκφράζει τη λειτουργία της σχέσης των γονέων και του παιδιού η γονική μέριμνα χαρακτηρίζεται και ως διαρκές δικαίωμα, που βρίσκεται σε ισχύ όσο διατηρείται – και μάλιστα με τους

⁴⁹ ΑΚ αρ. 1510 παρ.1 εδ. 1

⁵⁰ ΑΚ, άρθρο 1511

ίδιους όρους – και η οικογενειακή σχέση από την οποία πηγάζει, δηλαδή όσο π.χ. δεν προσβάλλεται η πατρότητα ή όσο το παιδί δεν υιοθετείται από άλλον. Ακόμη, το δικαίωμα της γονικής μέριμνας είναι και σχετικό και απόλυτο, αφού είναι επιδεκτικό προσβολής τόσο από το ένα από τα μέρη που συνδέει, όσο και από τρίτους. Τέλος, υπό γονική μέριμνα τελεί μόνο το ανήλικο παιδί, δηλαδή αυτό που δεν έχει συμπληρώσει ακόμα το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας του, ανεξάρτητα εάν είναι έγγαμο ή άγαμο και αρχίζει να υπάρχει η γονική μέριμνα από την στιγμή της γέννησής του.

Σημαντικό είναι ότι στις περιπτώσεις γονικής μέριμνας δεν υπάρχει διάκριση με βάση το θρήσκευμα των γονέων⁵¹. Πιο αναλυτικά, στο συμφέρον του τέκνου πρέπει να αποβλέπει και η απόφαση του δικαστηρίου, όταν, κατά τις διατάξεις του νόμου, το δικαστήριο αποφασίζει σχετικά με την ανάθεση της γονικής μέριμνας ή με τον τρόπο της άσκησης της. Η απόφαση του δικαστηρίου πρέπει επίσης να σέβεται την ισότητα μεταξύ των γονέων και να μην κάνει διακρίσεις εξαιτίας του φύλου, της φυλής, της γλώσσας, της θρησκείας, των πολιτικών ή όποιων άλλων πεποιθήσεων, της ιθαγένειας, της εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης ή της περιουσίας. Ανάλογα με την ωριμότητα του τέκνου πρέπει να ζητείται και να συνεκτιμάται η γνώμη του πριν από κάθε απόφαση σχετική με τη γονική μέριμνα, εφόσον η απόφαση αφορά τα συμφέροντά του. Συνεπώς, είναι υποχρεωτικό για τον δικαστή να συνυπολογίζει την γνώμη του παιδιού και να την ζητά, καθώς και να αιτιολογεί ειδικά την παράλειψη αυτής της υποχρέωσης. Αντίστοιχα, υποχρεωτική είναι η αναζήτηση και η συνεκτίμηση της γνώμης του παιδιού και από μέρους των γονέων, έτσι ώστε τυχόν παράλειψή της να συνιστά κακή άσκηση της γονικής μέριμνας, με συνέπεια την δυνατότητα της εφαρμογής ως προς τους γονείς του άρθρου 1532 ΑΚ. Βέβαια, εννοείται ότι ο δικαστής ή οι γονείς είναι υποχρεωμένοι απλώς να ακούσουν το παιδί για κάποιο θέμα, π.χ. θρησκευτική επιλογή και να συνεκτιμήσουν την γνώμη του, χωρίς όμως να την δεχτούν. Η γνώμη του παιδιού λοιπόν δεν είναι δεσμευτική και συνεπώς δεν χρειάζεται ειδική αιτιολόγηση της παράλειψης της συμμόρφωσης με αυτή την γνώμη⁵².

⁵¹ ΑΚ, άρθρο 1511

⁵² Κούσουλα αρ 128 σημ. 126

Η υποχρεωτικότητα της αναζήτησης της γνώμης του ανηλίκου εξαρτάται από την ωριμότητά του και τον βαθμό σχέσης της εν λόγω απόφασης με τα συμφέροντά του⁵³. Η νομολογία του Αρείου Πάγου έχει ερμηνεύσει την ωριμότητα του παιδιού ως την «ικανότητα του τέκνου να αντιληφθεί το συμφέρον του»⁵⁴. Βέβαια εδώ υπάρχει ένα λεπτό σημείο ως προς την δυνατότητα προσδιορισμού του συμφέροντος του παιδιού, δεδομένου ότι σκοπός του δικαστή είναι να το αναζητήσει ζητώντας την γνώμη του παιδιού. Επίσης, ώριμο θεωρείται ένα παιδί όταν λόγω βιολογικών (π.χ. βαθμός ευφυΐας) και κοινωνικών παραγόντων (π.χ. βιώματα και εμπειρίες) είναι σε θέση να έχει λογική και ολοκληρωμένη άποψη για ορισμένο θέμα και να συμπεριφέρεται ανάλογα. Βέβαια, προκύπτει ότι η ωριμότητα του παιδιού ανά περίπτωση εξαρτάται και από το ζήτημα που αφορά η απόφαση που πρόκειται να ληφθεί.

Επίσης, η ωριμότητα του παιδιού δεν εξαρτάται ρητά από την ηλικία του. Έτσι, παρόλο που κατά κανόνα η ωριμότητα προϋποθέτει κάποια ηλικία⁵⁵ - και συνήθως δεν μπορεί να χαρακτηριστεί γενικά ως ώριμο ένα παιδί κάτω των τρεισήμισι ετών, όπως και ένα παιδί άνω των οκτώ ετών να χαρακτηριστεί ανώριμο και να μην το καλέσει ο δικαστής – τίποτα δεν αποκλείει ένας μικρότερος ανήλικος να θεωρηθεί από τον δικαστή ώριμος π.χ. για επιλογή θρησκείας και ένας μεγαλύτερος να κριθεί για το ίδιο ζήτημα ανώριμος. Έτσι, μόνο η ηλικία δεν αποδεικνύει την ωριμότητα ενός παιδιού⁵⁶. Έχει επισημανθεί πάντως ότι στην μικρότερη ηλικία είναι μεγαλύτερος ο κίνδυνος να έχει επηρεαστεί η γνώμη του παιδιού από την γνώμη του ενός γονέα, οπότε θα πρέπει να προσεχτεί περισσότερο κατά πόσο θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψη⁵⁷. Βέβαια είναι ορθότερο να τονιστεί ότι δεδομένου ότι είναι λογικό τα παιδιά να επηρεάζονται γενικά από τους γονείς τους, η γνώμη του παιδιού δεν θα πρέπει τελικά να συνεκτιμάται μόνο όταν ο γονέας το έχει επηρεάσει μονομερώς, κατ' απόλυτη παρέκκλιση από την εσωτερική διάθεση του ιδίου.

⁵³ ΑΚ, άρθρο 1511, παρ. 3

⁵⁴ ΑΠ 180/1986

⁵⁵ ΜονΠρΘεσ 1024/1988

⁵⁶ ΑΠ 180/1986

⁵⁷ ΕφΠατρ 368/1984

Παράλληλα, προαναφέρθηκε ότι πρέπει να ζητείται η γνώμη του παιδιού από το δικαστήριο και τους γονείς στις περιπτώσεις γονικής μέριμνας, μόνο όταν οι αποφάσεις αφορούν τα συμφέροντα του παιδιού. Είναι όμως εύκολα αντιληπτό ότι κάθε απόφαση που σχετίζεται με την γονική μέριμνα είναι σημαντική για τον ανήλικο, οπότε θα πρέπει να ξεκινάει κανείς από την αρχή ότι εφόσον το παιδί είναι ώριμο, η γνώμη του θα πρέπει να ζητείται οπωσδήποτε. Αν, παρά την ωριμότητα του ανηλίκου, ο δικαστής δεν τον καλέσει για να ζητήσει την γνώμη του, η απόφαση μπορεί να προσβληθεί με το ένδικο μέσο της έφεσης.

Έτσι, σε σχέση με τον προσδιορισμό του συμφέροντος του παιδιού σε περιπτώσεις γονικής μέριμνας, παράγοντες όπως η ηλικία και το φύλο του παιδιού ή των γονέων δεν είναι αναγκαστικά κρίσιμοι. Στο ίδιο πνεύμα και με ιδιαίτερη σημασία για την προσπάθεια ενίσχυσης της θρησκευτικής και ευρύτερης ελευθερίας στις οικογενειακές σχέσεις, δεν θεωρούνται ως αναγκαστικά κρίσιμοι παράγοντες για την εξειδίκευση του συμφέροντος του παιδιού κριτήρια όπως η θρησκεία⁵⁸, η φυλή, η γλώσσα, οι πολιτικές και άλλες πεποιθήσεις, η ιθαγένεια⁵⁹, η εθνική και κοινωνική προέλευση και η περιουσία των γονέων.

6.2 Επιμέλεια παιδιού

Η σπουδαιότερη από τις λειτουργίες της γονικής μέριμνας, ή με άλλα λόγια το σπουδαιότερο από τα επιμέρους δικαιώματα και καθήκοντά της είναι αυτό της επιμέλειας του παιδιού, με σκοπό την ανάπτυξή του ως προσωπικότητα με τον εποικοδομητικότερο τρόπο που θα ωφελήσει τόσο αυτόν όσο και την κοινωνία στην οποία θα ενταχθεί. Η επιμέλεια περιλαμβάνει την ανατροφή, επίβλεψη, μόρφωση, εκπαίδευση και προσδιορισμό του τόπου διαμονής του παιδιού⁶⁰. Με άλλα λόγια, στην έννοια της επιμέλειας περιλαμβάνεται κάθε φροντίδα ή μέτρο σχετικό με την πνευματική, την ψυχική αλλά και την σωματική ανάπτυξη του παιδιού. Έτσι, σημαντικό είναι ότι εδώ υπάγεται μεταξύ άλλων (μέριμνα για τροφή, υγεία, ονοματοδοσία, λήψη σωφρονιστικών μέτρων κ.α.) και η διαδικασία της

⁵⁸ ΜονΠρΘεσ 1080/1995

⁵⁹ ΜονΠρΑθ 229/1987

⁶⁰ Αρ. 1518 ΑΚ

θρησκευτικής διαπαιδαγώγησης. Άξιο αναφοράς είναι ότι σε σχέση με την ονοματοδοσία, δεν είναι υποχρεωτικό το όνομα που θα επιλεγεί από τους γονείς για το παιδί τους να είναι αυτό κάποιου αγίου ή οσίου της χριστιανικής θρησκείας⁶¹.

Όσον αφορά την άσκηση επιμέλειας από τον επίτροπο για ανήλικο παιδί, ως επιμέλεια όπως προαναφέρθηκε, νοείται η ανατροφή, μόρφωση, εκπαίδευση, ονοματοδοσία, φροντίδα για την υγεία, αλλά και θρησκευτική διαπαιδαγώγηση του παιδιού. Ο επίτροπος, ο οποίος συνήθως συνεχίζει την επιμέλεια που άρχισαν για πρώτη φορά οι γονείς, θα πρέπει κατά κανόνα να μην απομακρύνεται από τις αρχές με τις οποίες πρωτοανατράφηκε το παιδί, και ιδίως να μην επιχειρεί να αλλάξει το θρήσκευμά του – αφού συνήθως η μεταβολή του ήδη προσδιορισμένου θρησκεύματός του δεν θα αποβεί προς το συμφέρον του - παρά μόνο σε εκείνες τις ακραίες περιπτώσεις όπου η αλλαγή υπαγορεύεται ολοφάνερα και αναμφισβήτητα κατ' εξαίρεση από το συμφέρον του ανηλίκου, όπως και στην περίπτωση της γονικής μέριμνας.

6.3 Θρησκευτική διαπαιδαγώγηση και γονική σχέση

Αναφορικά με την θρησκευτική διαπαιδαγώγηση, το ορθότερο θα ήταν στα πλαίσια της θρησκευτικής ελευθερίας να μπορεί το παιδί να επιλέγει το θρήσκευμα που τον εκφράζει. Επειδή όμως, όπως προαναφέρθηκε, στην πράξη δεν υπάρχει η αντίστοιχη ωριμότητα για τέτοια σοβαρότητας ζήτημα, η θρησκευτική εκπαίδευση των ανήλικων τέκνων ανατίθεται στους γονείς. Έτσι, οι γονείς έχουν το δικαίωμα να εντάξουν το παιδί τους σε κάποια θρησκευτική κοινότητα (π.χ. μέσω της βάπτισης) ή ακόμα και να του εμψύχουν την αθεΐα, με την προϋπόθεση ότι οι μεταδιδόμενες θρησκευτικές πεποιθήσεις είναι σε αρμονία με το Σύνταγμα. Αν όμως παρατηρηθεί για παράδειγμα μύηση σε μη αποδεκτή θρησκεία π.χ. που έρχεται σε αντίθεση με τα χρηστά ήθη και την δημόσια τάξη ή παράνομη μέθοδος θρησκευτικής εκπαίδευσης (άρνηση μετάγγισης αίματος σε κρίσιμες για την ζωή περιπτώσεις) ή ακόμα κατάχρηση της ελευθερίας της θρησκευτικής λατρείας (επικίνδυνες μακροχρόνιες νηστείες),

⁶¹ Κουμάντου, Οικογενειακό Δίκαιο II αρ. 204

το δικαστήριο μπορεί να φθάσει ακόμα και στην αφαίρεση της γονικής μέριμνας⁶². Σε περίπτωση βέβαια που ο γάμος έχει ακυρωθεί ή λυθεί με διαζύγιο ή διακοπής συμβίωσης των δύο γονέων η θρησκευτική διαπαιδαγώγηση του παιδιού ανήκει στην αρμοδιότητα του γονέα, στον οποίο έχει ανατεθεί η γονική μέριμνα.

Σχετικά με τον τρόπο άσκησης της επιμέλειας, ενώ από την μία η επιμέλεια ως επιμέρους περιεχόμενο της γονικής μέριμνας, ασκείται και από τους δύο γονείς από κοινού, υπάρχει περίπτωση επιτρεπτής ή αναγκαστικής άσκησης της από τον ένα μόνο γονέα⁶³. Αντίστοιχα παραδείγματα απαντώνται όταν συμβεί θάνατος ή κήρυξη σε αφάνεια του άλλου γονέα, ή ακόμα όταν ο άλλος γονέας κηρυχθεί έκπτωτος είτε επειδή είναι ανίκανος να ασκήσει την γονική μέριμνα για πραγματικούς λόγους, είτε γιατί είναι ανίκανος ή περιορισμένα ικανός για δικαιοπραξία⁶⁴. Έτσι, θεωρείται έγκυρη η συμφωνία για την ανάθεση στον ένα γονέα μεμονωμένων μόνο πράξεων επιμέλειας και το ίδιο ισχύει και για την ανάθεση μεμονωμένων πράξεων σε τρίτους (π.χ. σε κάποιον συγγενή). Όμως, η σοβαρότητα ορισμένων πράξεων επιμέλειας έχει οδηγήσει σε κάποιες περιπτώσεις στην διατύπωση απόψεων που παρεκκλίνουν από όσα δεχόμαστε ότι ισχύουν για την άσκησης της. Ένα τέτοιο ζήτημα είναι και αυτό της θρησκευτικής διαπαιδαγώγησης. Υποστηρίζεται ότι η ανάθεση της άσκησης της γονικής μέριμνας ή της επιμέλειας στον ένα μόνο γονέα κατά το άρθρο 1513 ΑΚ αφορά τα τρέχοντα μόνο θέματα, ενώ τα σοβαρά ζητήματα όπως αυτό της επιλογής του θρησκευάτος, εξακολουθούν να υπάγονται στην αρμοδιότητα και των δύο γονέων. Εναντίον αυτής της άποψης μπορεί να προβληθεί διπλός αντίλογος: Πρώτον, ότι για τα τρέχοντα θέματα της θρησκευτικής διαπαιδαγώγησης έτσι ή αλλιώς αρμόδιος μπορεί να είναι και ο ένας μόνο γονέας ήδη κατά το άρθρο 1516 παρ.1 και χωρίς δηλαδή να χρειάζεται η ρύθμιση του άρθρου 1513. Και δεύτερον, ότι αν οι γονείς διαφωνούν ως προς την επιλογή π.χ. του θρησκευάτος – και συνήθως θα διαφωνούν σε περίπτωση που έχουν πάρει διαζύγιο – και πάλι δεν είναι εφικτή η κοινή τους απόφαση, οπότε για το θέμα θα καλείται να αποφασίσει το δικαστήριο,

⁶² ΑΚ αρ. 1532

⁶³ ΑΚ αρ. 1510 παρ. 2 και 3

⁶⁴ ΑΚ αρ. 1510 παρ. 2,3

σύμφωνα και με το άρθρο 1512. Και βέβαια η απόφαση του δικαστηρίου είναι καλή λύση στο μέτρο που περιβάλλεται με το εχέγγυο της αμερόληπτης κρίσης κατά το συμφέρον και μόνο του παιδιού. Το ίδιο όμως εχέγγυο εξασφαλίζει και η δικαστική απόφαση κατά το άρθρο 1532 (για την κακή άσκηση της γονικής μέριμνας) όπου επίσης μπορεί να προσφύγει ο γονέας που δεν ασκεί την επιμέλεια, αν θεωρεί ότι αυτός που την ασκεί δε διάλεξε το κατάλληλο για το παιδί θρήσκευμα. Θεωρείται συνεπώς ορθότερο, το θρήσκευμα να επιλέγεται μόνο από τον γονέα στον οποίο έχει ανατεθεί η άσκηση της επιμέλειας – ο οποίος θα πρέπει να φροντίζει και τις σοβαρότερες πράξεις επιμέλειας – και φυσικά, σε περίπτωση που ο άλλος γονέας διαφωνεί με το περιεχόμενο της πράξης, θα μπορεί να ζητήσει από το δικαστήριο την λήψη κάθε πρόσφορου μέτρου κατά το άρθρο 1532. Όπως προαναφέρθηκε, η αρμοδιότητα επιλογής του θρησκειώματος ως περιεχόμενο της επιμέλειας, μπορεί μάλιστα να μην ανήκει καν στον ένα γονέα, αλλά να ανήκει στον τρίτο-επίτροπο, που θα έχει διοριστεί από το δικαστήριο κατά το άρθρο 1513, εφόσον η άσκηση της γονικής μέριμνας ή επιμέλειας ανατίθεται σε αυτόν χωρίς παραπέρα περιοριστικούς όρους.

Σε σχέση με την προστασία του συμφέροντος του παιδιού ως βασικό κριτήριο για την ορθή επιτέλεση των πράξεων της επιμέλειας, θα πρέπει να τονιστεί ότι η εξειδίκευση και ο ακριβής προσδιορισμός του συμφέροντος του ανηλίκου είναι έργο γενικά που δεν χαρακτηρίζεται από την ευκολία και την απλότητά του. Δυσκολεύει ιδιαίτερα όσον αφορά ορισμένες πράξεις επιμέλειας μεταξύ των οποίων είναι και η επιλογή του θρησκειώματος παιδιού που έχει γονείς μεταξύ τους αλλόθρησκους. Σε αυτή τη περίπτωση είναι προφανές ότι στο παιδί συμφέρει να συνεκτιμηθεί και ο παράγοντας του κοινωνικού περιβάλλοντος όπου αυτό θα ενταχθεί μεγαλώνοντας, αν υποθεθεί ότι αυτό μπορεί να είναι γνωστό από πριν, και εφόσον μια τέτοια λύση δεν θα ήταν τυχόν αντισυνταγματική, στο μέτρο που θα ευνοούσε για παράδειγμα την επικρατούσα στην Ελλάδα θρησκεία σε βάρος κάποιας άλλης, σύμφωνα και με το άρθρο 13 του Συντάγματος.

Ένα άλλο ζήτημα στο οποίο μπορεί να υπεισέλθει η έννοια του προσηλυτισμού και της προσπάθειας αλλαγής θρησκευτικών πεποιθήσεων του παιδιού, είναι αυτό της προσωπικής επικοινωνίας του με τον γονέα με τον οποίο δεν διαμένει, αλλά όμως με τον οποίο το παιδί – πλην σοβαρών λόγων

– έχει το δικαίωμα να διατηρεί τακτική επαφή⁶⁵. Ο υπόχρεος γονέας με τον οποίο συζεί το παιδί οφείλει να μην παρεμποδίζει την επικοινωνία του δικαιούχου γονέα – με τον οποίο δεν διαμένει – με τον ανήλικο. Από την άλλη, όμως, ο δικαιούχος γονέας έχει την υποχρέωση τις ώρες που βλέπει το παιδί να μην διαταράσσει την σχέση του με τον υπόχρεο γονέα επεμβαίνοντας στον τρόπο άσκησης της επιμέλειας όπως για παράδειγμα στην θρησκευτική του διαπαιδαγώγηση, την οποία συνήθως έχει αναλάβει ο υπόχρεος γονέας. Η κύρωση σε τέτοιες περιπτώσεις είναι για τον δικαιούχο γονέα η αφαίρεση του δικαιώματος επικοινωνίας με το παιδί⁶⁶.

Ιδιαίτερη σημασία για την σχέση γονέων – τέκνων και την προστασία από τον προσηλυτισμό έχει το άρθρο 1507 του ΑΚ περί των αμοιβαίων υποχρεώσεων («Γονείς και τέκνα οφείλουν αμοιβαία μεταξύ τους βοήθεια, στοργή και σεβασμό»). Η διάταξη αυτή λειτουργεί κατά κύριο λόγο ως κανόνας που προτρέπει σε ορισμένη και μάλιστα αμοιβαία συμπεριφορά – στα πλαίσια της συντροφικότητας που πρέπει να χαρακτηρίζει τις σχέσεις μέσα στην σύγχρονη οικογένεια – εμπεριέχει με άλλα λόγια έναν παιδαγωγικό ρόλο, άλλο αν η παραβίασή της ενδέχεται να συνεπάγεται έμμεσες κυρώσεις, όπως την λήψη σωφρονιστικών μέτρων σε βάρος του παιδιού ή την εφαρμογή του άρθρου 1532 για την κακή άσκηση της γονικής μέριμνας σε βάρος των γονέων⁶⁷. Περιεχόμενο των υποχρεώσεων από το άρθρο 1507 αποτελεί και ο αμοιβαίος σεβασμός των αντιλήψεων και των θρησκευτικών και πολιτικών πεποιθήσεων των γονέων και των παιδιών, καθώς και η αμοιβαία προστασία τους από ενέργειές τους που μπορούν να βλάψουν είτε τον εαυτό τους (π.χ. αυτοκτονία) είτε τρίτους (π.χ. αξιόποινες πράξεις). Γενικότερα, οι γονείς ενός παιδιού δεν έχουν το δικαίωμα να του απαγορεύσουν αλλαγή θρησκεύματος ή να του επιβάλλουν το δικό τους θρήσκευμα, δεδομένου ότι αυτό θα ήταν αντίθετο στην αρχή της ελευθερίας της θρησκευτικής συνείδησης που πρέπει να διαπνέει τις οικογενειακές σχέσεις.

⁶⁵ ΑΚ 1520 παρ.1

⁶⁶ ΕφΑθ 8631/1984

⁶⁷ Κουμάντου, Οικογενειακό Δίκαιο ΙΙ, σελ 161

7. Βασικά Συμπεράσματα

- ❖ Η σημασία της θρησκείας είναι μεγάλη στην μέρα μας για το άτομο και την κοινωνία, αλλά παρατηρούνται φαινόμενα προσηλυτισμού και εκμετάλλευσης του θρησκευτικού συναισθήματος συχνά με αθέμιτα μέσα
- ❖ Οι σύγχρονες συνταγματικές διατάξεις έχουν ενισχύσει την θρησκευτική ελευθερία στα πλαίσια του γάμου και τις οικογένειας
- ❖ Στα πλαίσια της έγγαμης σχέσης είναι διάχυτη και θεμιτή η έννοια της ιδιωτικότητας και του αυτοκαθορισμού, όμως ο προσηλυτισμός μπορεί να οδηγήσει στο διαζύγιο
- ❖ Η θρησκευτική διαπαιδαγώγηση είναι ένα από τα καθήκοντα των γονέων στα πλαίσια της ευρύτερης ανατροφής μέσα από τον οικογενειακό θεσμό. Παρ' όλ' αυτά, είναι υπαρκτός ο κίνδυνος της κατάχρησης του δικαιώματος αυτού και της εκμετάλλευσης της πνευματικής ανωριμότητας των τέκνων με αποτέλεσμα φαινόμενα προσηλυτισμού εντός της οικογένειας
- ❖ Οι γονείς οφείλουν να μην προσπαθούν να εκμεταλλευτούν τις τυχόν αδυναμίες των τέκνων τους για επιβολή των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων, καθώς αυτό καταπατά την θεμελιώδη αρχή της θρησκευτικής ελευθερίας, η οποία τελεί υπό συνταγματική προστασία. Κακή άσκηση της γονικής μέριμνας λόγω προσηλυτισμού τέκνων μπορεί να οδηγήσει ακόμα και σε αφαίρεσή της από το δικαστήριο με γνώμονα πάντα το συμφέρον του τέκνου

8. Περίληψη – Λήμματα

Περίληψη στην Ελληνική

Η μελέτη του φαινομένου του προσηλυτισμού στα πλαίσια των οικογενειακών σχέσεων προϋποθέτει την ανάλυση των σχετιζόμενων εννοιών της θρησκευτικής ελευθερίας, του προσηλυτισμού και του οικογενειακού θεσμού. Στη συνέχεια, σε σχέση με την σύναψη του γάμου και την έγγαμη συμβίωση προκύπτει ότι η σύγχρονη νομοθεσία απορρίπτει τις διακρίσεις με βάση το θρήσκευμα, σέβεται το δικαίωμα του αυτοκαθορισμού του κάθε συζύγου και θεωρεί τον προσηλυτισμό ως λόγο κλονισμού του γάμου. Αναφορικά με την γονική σχέση, η θρησκευτική διαπαιδαγώγηση των παιδιών συνιστά καθήκον των γονέων. Όμως, η καταχρηστική άσκησή

της και η πιστοποίηση προσηλυτισμού εις βάρος του συμφέροντος του παιδιού συνιστά λόγο αφαίρεσης της γονικής μέριμνας με δικαστική απόφαση.

Περίληψη στην Αγγλική

The study of conversion within the family context presupposes the analysis of religious freedom, conversion and family as broader terms. Then, regarding marriage establishment and marital relations it comes up that, according to contemporary law, distinctions by means of religious beliefs are not acceptable, the right of personal freedom for each spouse is established and conversion could stand for a reason of divorce. Concerning parental relations religious education of children is a duty for their parents. However, in case of exploitation of this right and verified conversion harming children's interests the court may order the deduction of parental care.

Λήμματα

- Γάμος – Marriage
- Γονέας - Parent
- Γονική Μέριμνα – Parental Care
- Θρησκεία - Religion
- Θρησκευτική Διαπαιδαγώγηση – Religious Education
- Θρησκευτική Ελευθερία - Religious Freedom
- Θρησκευτικές Πεποιθήσεις – Religious Beliefs
- Οικογένεια - Family
- Προσηλυτισμός – Conversion
- Τέκνο – Child

9. Παράρτημα

9.1 Βιβλιογραφία

- Βαθρακοκοίλης Β., *Το νέο Οικογενειακό Δίκαιο*, Αθήνα, 1990
- Δαγτόγλου Π., *Συνταγματικό Δίκαιο - Ατομικά Δικαιώματα*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 2005
- Δημητρόπουλος Ανδρέας, *Συνταγματικά δικαιώματα*, Τόμος III, Αθήνα, 2005
- Κοτζαμπάση Αθηνά, *Οικογενειακές έννομες σχέσεις ελλήνων – μουσουλμάνων*, Θεσσαλονίκη, 2001
- Κουμάντος Γ., *Οικογενειακό Δίκαιο*, Αθήνα, 1989
- Κουνούγερη – Μανωλεδάκη, *Οικογενειακό Δίκαιο*, Β' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1998
- Λοβέρδος Α., *Προσηλυτισμός*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1986
- Μάνεσης Α., *Συνταγματικά Δικαιώματα – Ατομικές Ελευθερίες*, Θεσσαλονίκη, 1982
- Μαρίνος Α., *Η θρησκευτική ελευθερία*, Αθήνα, 1972
- Παπαχρίστου Π., *Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου*, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2005
- Σταθόπουλος – Γεωργιάδης, *Ο νέος Αστικός Κώδιξ (Οικογενειακό Δίκαιο)*, Αθήνα, 1993
- Σωτηρέλης Γ., *Θρησκεία και εκπαίδευση κατά το Σύνταγμα και την Ευρωπαϊκή σύμβαση - Από τον κατηχητισμό στην πολυφωνία*, Έκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1993
- Τρωϊανός Σ., *Παραδόσεις Εκκλησιαστικού Δικαίου*, Αθήνα, 1984
- Τσάτσος Δ., *Συνταγματικό Δίκαιο - Οργάνωση και Λειτουργία της Πολιτείας*, Τόμος Β', 1993
- Χρυσόγονος Κ., *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1998
- **Περιοδικά:** Αρμενόπουλος, Αρχείο Νομολογίας, Ελληνική Δικαιοσύνη, Νομικό Βήμα

9.2 Νομοθεσία - Νομολογία

Νομοθεσία

- Άρειος Πάγος, Ν 180 / 1986, - Ωριμότητα του τέκνου
- Εκκλησιαστικό Δίκαιο - Ν. 590/1977 – Άδεια επισκόπου για τέλεση θρησκευτικού γάμου
- Ν 1250 / 1982, άρθρο 1367 -Τέλεση του γάμου
- Οικογενειακό Δίκαιο, Αστικός Κώδικας - άρθρα 1386 με 1416– Δίκαιο των συζυγικών σχέσεων
- Οικογενειακό Δίκαιο, Αστικός Κώδικας - άρθρο 1387 παρ. 1 – Δικαίωμα ιδιωτικής αυτονομίας στα πλαίσια του γάμου
- Οικογενειακό Δίκαιο, Αστικός Κώδικας - άρθρο 1387 παρ. 2 – Δικαίωμα αυτοκαθορισμού συζύγου
- Οικογενειακό Δίκαιο, Αστικός Κώδικας - άρθρο 1416 – Σχέσεις των συζύγων από τον γάμο / Έκταση εφαρμογής
- Οικογενειακό Δίκαιο, Αστικός Κώδικας - άρθρο 1511 – Σχέσεις γονέων και τέκνων / Γονική μέριμνα
- Οικογενειακό Δίκαιο, Αστικός Κώδικας - άρθρο 1518 – Άσκηση επιμέλειας ανηλίκου
- Οικογενειακό Δίκαιο, Αστικός Κώδικας - άρθρο 1520, παρ. 1 – Προσωπική επικοινωνία γονέα - παιδιού
- Σύνταγμα της Ελλάδος, άρθρο 13, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, Προστασία της θρησκευτικής ελευθερίας

Νομολογίες – Αποφάσεις Σταθμοί

- ✓ **Άρειος Πάγος 612/1974 (ΤΜ Γ') Νομικό Βήμα 1975, σελ. 168,**

Προσηλυτισμός Τέκνου από Χιλιάστρια

«Πατρική εξουσία- έννοια και περιεχόμενο για την επιμέλεια και ανατροφή τέκνου- και επί θρησκείας ή θρησκευτικής αιρέσεως διαζύγιο επί κλονισμό υπαίτιες πράξεις ή ελλείψεις ικανές να επιφέρουν κλονισμό-αγωγή ή μη ισχυρού κλονισμού ανεξέλεγκτα τέκνο ανατρεφόμενο κατά την ορθόδοξο χριστιανική θρησκεία- επίμονες προσπάθειες μητρός προσηλυτισμού τέκνου εις αίρεση μαρτύρων Ιεχωβά και αντιθρησκευτικές συμβουλές προς το τέκνο. Επειδή κατά την διάταξη

μεν του άρθρου το ΑΚ ο πατήρ ασκών την πατρική εξουσία του ανήλικου τέκνου του (άρθρο 1500) έχει δικαίωμα και καθήκον να επιμελείται του προσώπου αυτού, κατά την διάταξη Δε του άρθρου 1502 αυτού η επιμέλεια περιλαμβάνει και την ανατροφή του τέκνου. Εκ των ανωτέρω διατάξεων προκύπτει σαφώς ότι μόνος ο πατήρ ως αρχηγός της οικογένειας και έχων το δικαίωμα της ανατροφής του τέκνου, εν ω εμπεριέχεται και το της θρησκευτικής τοιαύτης υπό την επιφύλαξη της μη καταχρηστικής ασκήσεως του αποφασίζει περί της θρησκείας ή της θρησκευτικής αιρέσεως, την οποία τούτο δέον να ακολουθήσει. Εξ' άλλου εκ της διατάξεως του άρθρου 1442 ΑΚ προκύπτει σαφώς ότι δια την στοιχειοθέτηση του εξ αυτού λόγου διαζυγίου, απαιτείται η συνδρομή υπαιτίων πράξεων ή παραλείψεων του ετέρου των συζύγων, αντικειμένων εις τας του γάμου, ως σχέσεως ηθικής και νομικής, αρχές, ικανών, κατά κρίση αντικειμενική να επιφέρουν κλονισμό της εγγάμου συμβίωσης. Η κρίση του δικαστηρίου της ουσίας αν οι αποδειχθείσες πράξεις ή παραλείψεις είναι εκ των δυνάμεων να επιφέρουν κλονισμό της εγγάμου συμβίωσης, υπόκειται, ως έννοια νομική, εις τον έλεγχο του Αρείου Πάγου, εάν όμως στην συγκεκριμένη περίπτωση αυτές επέφεραν πράγματι τον κλονισμό, ώστε βασίμως η εξακολούθηση της εγγάμου συμβίωσης να αποβαίνει δια τον αιτούντα διαζύγιο αφόρητη, ως πραγματικό γεγονός, κρίνεται ανελέγκτως από το δικαστήριο της ουσίας. Επειδή το Εφετείο, ως προκύπτει εκ της προσβαλλομένης αποφάσεως του μετ' ανελεγκτον εκτίμηση των αποδείξεων, εδέχθη ότι η αναιρεσίουσα, τελούσα εν νομίμω γάμο μετά του αναιρεσιβλήτου, από τις 17 Απριλίου 1966, προσεχώρησε, από του έτους 1971, ούσα χριστιανή Ορθόδοξη, εις την αίρεση των μαρτύρων του Ιεχωβά, ότι εφεξής προσπάθησε επιμόνως να αποσπάσει από την ορθόδοξη χριστιανική θρησκεία δια να προσχωρήσει εις την ανωτέρω αίρεση τον υιό της, ορθόδοξο όντα χριστιανό, προς τον οποίο εδήλωσε την 1 Δεκεμβρίου 1971 "θα σε κάμω "Ιεχωβά" και το ηλικίας επτά ετών άρρεν τέκνο τους, όπερ κατά διδασκαλία του αναιρεσιβλήτου, ενασκούντος το δικαίωμα ανατροφής του, ακολουθεί την ίδια κι εκείνος θρησκεία, προς το οποίον και δη κατά τους μήνες Οκτώβριο και Νοέμβριο 1971 συνέστησε εν αγνοία του αναιρεσιβλήτου, "να μην κάνει τον σταυρό του γιατί θα τον τιμωρήσει ο Θεούλης", τούτο δε παρέλειπε πράγματι να κάνει το σταυρό του και κατά την ώρα της προσευχής εν τω σχολείο και ότι εκ της ανωτέρω προσπάθειάς της δημιουργούντο μεταξύ αυτής και του αναιρεσιβλήτου προστριβές με αποτέλεσμα από τον Δεκέμβριο 1971 να επέλθει χωρισμός τους, αν και εν τη αυτή οικία διαμενόντων, από τραπέζης και κοίτης. Κρίναν περαιτέρω το εφετείο ότι αι ας εδέχθη πράξεις της αναιρεσειούσης, αίτινες δύνανται να στοιχειοθετήσουν και τον ποινικώς κολαζόμενον προσηλυτισμό, είναι εκ των δυναμένων, να επιφέρουν, κατά αντικειμενική κρίση, κλονισμό της σχέσεως του μετά του αναιρεσιβλήτου γάμου τους, εν τη εκτεθείση έννοια δεν παρεβίασε την διάταξη του άρθρου 1442 ΑΚ. Όθεν ο πρώτος λόγος αναιρέσεως απορριπτέος. »

✓ **Πρωτοδικείο Βέροιας 174/1972 Νομικό Βήμα 1972, σελ. 1203,**

Διαζύγιο και Προσηλυτισμός

« Διαζύγιο.- Δεν συνιστά ισχυρό κλονισμό το γεγονός ότι ένας από τους συζύγους κατέστη μάρτυρας του Ιεχωβά (Χιλιαστής). Η θρησκεία ελευθερία θρησκευτικής συνείδησης προστατεύεται από το Σύνταγμα και τις σχετικές συμβάσεις, όπως και η άσκηση λατρείας –Ο Χιλιασμός αποτελεί φανερή αίρεση της χριστιανικής θρησκείας, οι δε οπαδοί αυτής προστατεύονται.- Ο προσηλυτισμός όμως ή η προσπάθεια αυτού κατά του συζύγου ή των ανήλικων τέκνων και παραμέληση των συζυγικών και μητρικών καθηκόντων στοιχειοθετούν λόγους διαζυγίου εξαιτίας ισχυρού κλονισμού της έγγαμης συμβίωσης. Επειδή η θρησκευτική ελευθερία υπήρξε η πρώτη διεκδικηθείσα από τις ατομικές ελευθερίες. Αυτή αναγνωρίζουν και προστατεύουν όλα τα σύγχρονα Συντάγματα των πολιτισμένων κρατών του κόσμου οποιοδήποτε κοινωνικού και πολιτικού συστήματος. Κατά το άρθρο 9 της διεθνούς σύμβασης της Ρώμης της 4 Νοεμβρίου 1950 "περί προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών" που υπογράφηκε και από την Ελλάδα και κυρώθηκε δια του νόμου 2329\1953, "παν πρόσωπο δικαιούται εις την ελευθερία σκέψεως, συνειδήσεως και θρησκείας. Η ελευθερία εκδηλώσεως της θρησκείας ή των πεποιθήσεων δεν επιτρέπεται να αποτελέσει αντικείμενο ετέρων περιορισμών πέρα των προβλεπομένων από τον νόμο και αποτελούντων αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία δια την δημοσία ασφάλεια, την προάσπιση της δημόσιας τάξεως, υγείας και ηθικής, ή την προάσπιση των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων". Για εμάς πρώτη κατοχύρωση της ελευθερίας της θρησκευτικής συνείδησης απαντάται στο σχέδιο του Ρήγα, το ονομαζόμενο Πολίτευμα ή Σύνταγμα του Ρήγα. Με το άρθρο 3 αυτού ορίζεται ότι όλοι οι άνθρωποι, Χριστιανοί , Τούρκοι , κατά φυσικό λόγο είναι ίσοι. Έκτοτε, προστατευτικές της ελευθερίας της θρησκευτικής συνείδησης και ακώλυτης λατρείας κάθε γνωστής στην Ελλάδα θρησκείας, διατάξεις περιελήφθησαν σε όλα τα Συντάγματα. Τώρα αυτή η ελευθερία προστατεύεται από εμάς τόσο ποινικώς, με τα άρθρα 175 παρ.2 , 176, 198, και 200 του Π.Κ., ΟΣΟ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΣ ΜΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 13. Κατά τις διατάξεις του εν λόγω άρθρου "η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη. Κάθε γνωστή θρησκεία είναι ελεύθερη και τα της λατρείας αυτής τελούνται ακωλύτως υπό την προστασία του κράτους και των νόμων". Με τις διατάξεις αυτές αφ' ενός μεν καθιερώνεται η αρχή της ανεξιθρησκίας σύμφωνα με την οποία ο καθένας δικαιούται να πρεσβεύει οποιοδήποτε ή κανένα θρήσκευμα, αφετέρου δε ιδρύονται δικαιώματα, από τα οποία το ένα, αυτό της ελευθερίας της θρησκευτικής συνείδησης, όπως και η συνείδηση εν γένει, είναι κάτι το απολύτως εσωτερικό αποτελείται από το κατατείνον εις ενότητα συνολο περιστάσεων, συναισθημάτων, εννοιών, συλλογισμών και ιδεών καθενός σχετικά με την δημιουργία του κόσμου και της διακυβέρνησης αυτού 1. Και το άλλο επί της ελεύθερης και ακώλυτης άσκησης, ιδιωτικώς ή δημοσίως λατρείας. Το τελευταίο όμως αυτό δικαίωμα ούτε απεριοριστο ούτε ανέλεγκτο είναι. Τελεί υπό τις εξής προϋποθέσεις: α)να πρόκειται για γνωστή θρησκεία, δηλαδή να μην περιέχει κρυφά δόγματα και λατρεία, β)για την άσκηση του δικαιώματος αυτού να μην προσβάλλεται η δημόσια τάξη, τα χρηστά ήθη και τα εθνικά σύμβολα, γ)δεν ασκείται προσηλυτισμός κατά της επικρατουσας στην Ελλάδα θρησκείας η οποία είναι κατά το άρθρο 1 παρ. 1 του

Συντάγματος, η της Ανατολικής Ορθόδοξου του Χριστού Εκκλησίας η οποία κατά τα διδασκόμενα από την θεόπνευστο χριστιανικής διδασκαλίας βασίζεται στην πίστη προς μια θεότητα, με τριπλή έκφραση, δηλαδή τον Πατέρα, ως ύπατο διευθύνοντα νου, τον Υιό, ως δημιουργική των πάντων αιτία και το Άγιο Πνεύμα, ως συντηρητική και προνοητική των πάντων αρχή. Κατά την σαφή δε έννοια της διάταξης του άρθρου 1 απαγορεύεται κατά της επικρατούσας θρησκείας κάθε είδους προσηλυτισμός και όχι μόνο ο υπό της ποινικής νομοθεσίας οριζόμενος και κολαζόμενος ως έγκλημα, ή ο υπό των αλλοθρήσκων και ετεροδόξων ασκούμενος αλλά και ο υπό αιρεσιωτών, σχισματικών ή υπό οποιουδήποτε διενεργούμενος 2 *. Προσηλυτισμό δεν αποτελεί η καθαρά πνευματική διδασκαλία αλλά η δια μέσων αθέμιτων ή καταδικαζόμενων από την ηθική έντονη και φορτική προσπάθεια αποσπάσεως οπαδών της επικρατούσας θρησκείας. Τέτοιος προσηλυτισμός δύναται να λάβει χώρα και κατά ανηλίκων, όχι όμως και κατά νηπίων δηλαδή μέχρι 10 ετών, γιατί αυτά λόγω της διανοητικής τους ανωριμότητας, δεν έχουν σχηματισμένη θρησκευτική συνείδηση. Εκ του ότι όμως κατά των νηπίων δεν δύναται να ασκηθεί προσηλυτισμός, ουδόλως έπεται ότι αποκλείεται όπως, δια της αναλόγου διαπαιδαγώγησης και της κατηχήσεως τούτων, ιδίως όταν αυται γίνονται από τους γονείς και τους διδασκάλους τους, διαμορφώσουν αυτά κάποια θρησκευτική συνείδηση και ακολουθήσουν την θρησκεία στην οποία από μικρά γαλουχήθηκαν. Οι χιλιαστές ή μάρτυρες του Ιεχωβά, αρνούμενοι την θεότητα του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού ως και το πρωταρχικό δόγμα του εν Τριάδι Θεού, ήτοι το ομοούσιον, το αδιαίρετο και το ομότιμο των υποστάσεων του Πατρός, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος και παραδεχόμενοι ορατήν, ειρηνική και ευδαίμονα βασιλεία του Χριστού, όν, ως το πρώτο κτίσμα του Θεού θεωρούν, μετά των πιστών επί της γης προ της μελλούσης κρίσεως, διαρκείας χιλίων ή περισσοτέρων ετών προς Δε ότι το δόγμα περί αθανασίας της ψυχής και περί αιωνίας κολάσεως είναι δημιούργημα των επισκόπων και θεολόγων αφού, ως ούτοι πρεσβεύουν, ο μισθός της αμαρτίας δεν είναι η κόλαση αλλά ο εξολοθρευμός και εκμηδενισμός του αμαρτωλού, ανεξαρτήτως των τοιούτων καταφανώς εσφαλμένων δοξασιών και πλανών τους, αποτελούν κατά την νομολογία αίρεση της χριστιανικής θρησκείας εφόσον . έχει κρυφά δόγματα και λατρεία και ως μη αντιβαίνουσα στην κοινή ηθική και τη δημόσια τάξη, κατοχυρώνεται δια συνταγματικών εγγυήσεων, όπως και κάθε άλλη γνωστή θρησκεία στην Ελλάδα και οι οπαδοί οποίας απολαμβάνουν την αναγνωριζόμενη ανεξιθρησκεία , και προστασία εφόσον βέβαια δεν ασκούν κατά της επικρατούσας θρησκείας προσηλυτισμό. Στην Αμερική κατά τις εγκυκλοπαίδειες, οι χιλιαστές διατηρούν περίπου 3000 εκκλησίες, η δε τακτική δικαιοσύνη και το Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο των Ηνωμένων Πολιτειών ασχολήθηκαν πολλές φορές με το θέμα της νομικής θέσεως από άποψη συνταγματικής προστασίας τούτων και με πολλές δικαστικές αποφάσεις ακυρώθηκαν διαταγές των κρατικών αρχών, ως αντικείμενα στην θρησκευτική ελευθερία αυτών. Και ναι μεν αυτοί προς εκδήλωση των δογμάτων χρησιμοποιούν στην Ελλάδα όχι ευκτήριους οίκους ή άλλους δημόσιους χώρους, αλλά ιδιωτικές οικίες για να συναθροίζονται χωρίς η συνάθροιση αυτή να ανακοινώνεται δημοσίως, εντεύθεν όμως ως και εκ

του γεγονότος ότι στερούνται εν Ελλάδι επισήμων εκκλησιαστικών αρχών, ουδόλως συνέπεται ότι η αίρεση αυτών δεν εμπίπτει εις την εκτεθείσα έννοια της "γνωστής θρησκείας", αν μάλιστα ληφθεί υπόψιν ότι η διδασκαλία των δογμάτων τους είναι φανερή και η κυκλοφορία των εντύπων, τα οποία την περιέχουν, είναι ελεύθερη και νόμιμη. Εξ' άλλου κατά την ορθή έννοια των διατάξεων των άρθρων 1500, 1501 και 1502 ΑΚ ο πατήρ ως ενασκών την πατρική εξουσία έχει δικαίωμα και καθήκον να καθορίσει την θρησκεία στην οποία το ανήλικο τέκνο του θα κατηχηθεί και αν ακόμα αυτή είναι διαφορετική ή και αντίθετη από εκείνη που πρεσβεύει η σύζυγος του διότι στην ανατροφή και επιμέλεια την οποία έχει αυτός περιλαμβάνεται και ο καθορισμός του θρησκευάτος τούτου. Περαιτέρω σε σχέση με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις της συζύγου παρατηρούνται τα εξής: Ο σύζυγος υποχρεούται να σέβεται απολύτως ό,τι αφορά στην θρησκευτική συνείδηση της συζύγου. Δεν δικαιούται να παρεμποδίζει αυτή να πληρεί τις θρησκευτικές της πεποιθήσεις, ούτε να την υποχρεώνει με οποιονδήποτε τρόπο στην αλλαγή και μεταβολή αυτών αν αυτή δεν επιθυμεί κάτι τέτοιο. Εάν η σύζυγος θέλει να μεταβάλει την θρησκεία της είναι ελεύθερη να το κάνει, άσχετα του ότι το εν λόγω γεγονός, εφόσον συνοδεύεται και από ετέρα δύναται, υπό ορισμένες προϋποθέσεις να δικαιολογήσει λόγο διαζυγίου δια ισχυρό κλονισμό της εγγάμου σχέσεως. Τέλος κατά το άρθρο 1442 ΑΚ προς θεμελίωση του υπ 'αυτού προβλεπόμενου σχετικού και υπαίτιου λόγου διαζυγίου ισχυρού κλονισμού της εγγάμου σχέσεως, απαιτείται συνδρομή υπαίτιων πράξεων και παραλείψεων του ετέρου των συζύγων ως σχέσεως ηθικής και νομικής, απορρέουσες υποχρεώσεις του οι οποίες κρινόμενες αντικειμενικά είναι ικανές να επιφέρουν ισχυρό κλονισμό στην σχέση του γάμου, ώστε βάσιμα η εξακολούθηση της εγγάμου συμβίωσης να αποβάνει αδύνατη για τον αιτούντα το διαζύγιο εν τη συγκεκριμένη περιπτώσει, εκτιμώμενων των προσώπων των συζύγων, του χαρακτήρα αυτών, της πνευματικής, κοινωνικής και ηθικής συγκρότησής τους, του κοινωνικού κύκλου στον οποίο βιώνουν και των εν γένει περιστάσεων στις οποίες τελέστηκαν πράξεις και παραλείψεις μετά τον γάμο και κατά την διάρκεια αυτού, οι οποίες επέφεραν τέτοιο κλονισμό. Πάντως και τούτο πρέπει να τονιστεί ιδιαιτέρως, το θέμα αν και κατά πόσο τα εν αγωγή περί διαζυγίου εκτιθέμενα παραπτώματα του συζύγου συνιστούν ισχυρό κλονισμό της εγγάμου συμβίωσης, δικαιολογούνται την λύση του γάμου με υπαιτιότητα αυτού, κρίνεται από το δικαστήριο καταρχήν αντικειμενικά. Εξαιτίας των παραπάνω συμπεραίνουμε ότι το γεγονός ότι η σύζυγος ενώ προ του γάμου της ήταν χριστιανή ορθόδοξη και μετά από αυτόν με παρέλευση ετών ασπάστηκε τις αποδοκιμαζόμενες από τον σύζυγό της και ορθόδοξου χριστιανού, τις δοξασίες των χιλιαστών και κατέσται μάρτυρας του Ιεχωβά, αυτό καθαυτό δεν αποτελεί εξ αντικειμένου κλονιστικό του γάμου γεγονός, δυνάμενο να θεμελιώσει λόγο διαζυγίου, στηριζόμενο στο άρθρο 1442 ΑΚ. Αντίθετη εκδοχή όχι μόνο δεν δύναται να βρει έρεισμα αμέσως ή εμμέσως στο άρθρο αυτό ή σε άλλη διάταξη συνδυασμό διατάξεων του ΑΚ ή των κειμένων νόμων ή του ισχύοντος Συντάγματος, αλλά αντιθέτως προσκρούει ευθέως προς τις διατάξεις που καθιερώνουν και προστατεύουν την ανεξιθρησκία, την ελευθερία συνειδήσεως και την ελεύθερη και ακώλυτη άσκηση της λατρείας των

οπαδών κάθε γνωστής στην Ελλάδα θρησκείας. Η άποψη δε αυτή, ότι μόνο το ρηθέν γεγονός δεν συνιστά λόγο διαζυγίου προκύπτει και από το ότι ο ημέτερος ΑΚ όχι μόνο δεν απαγορεύει τον γάμο χριστιανού ορθοδόξου με ετεροδόξου ή αιρετικού αλλά απεναντίας ρητώς επιτρέπει ένα τέτοιο γάμο το οποίο σαφώς προκύπτει αφενός από την διάταξη του άρθρου 1353 ΑΚ με την οποία θεσπίζεται κώλυμα γάμου μεταξύ χριστιανού και αλλοθρήσκου, εξού, κατ' αντιδιαστολή παρέπεται ότι επιτρέπεται ο γάμος χριστιανού ορθοδόξου με ετερόδοξο, αφετέρου δε από την διάταξη του άρθρου 1367 ΑΚ καθ'ήν ο γάμος χριστιανού του ανατολικού δόγματος με χριστιανό άλλου δόγματος, όπως και ο γάμος μεταξύ χριστιανών που ανήκουν στην Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία πρέπει να τελεστεί από ιερέα της Εκκλησίας αυτής αλλιώς είναι ανυπόστατος. Άλλωστε αν ο συνταγματικός ή κοινός νομοθέτης ήθελε την λύση του γάμου με μόνο λόγο ότι η σύζυγος μετά την τέλεση αυτού έπαυσε να είναι όπως πρότερον και ο σύζυγός της χριστιανή ορθόδοξος και μάλιστα κατέστη ετερόδοξος (οπαδός των χιλιαστών) ασφαλώς σαφώς θα εκφραζόταν περί τούτου και θα λάμβανε τα απαραίτητα νομοθετικά μέτρα είτε για την καθιέρωση σχετικού λόγου διαζυγίου είτε για την θέσπιση κωλύματος γάμου μεταξύ χριστιανού ορθοδόξου και ετεροδόξου. Πρόσθετο αξιοσημείωτο στοιχείο, ενισχυτικό της προηγούμενης άποψης, είναι και το από την διεξοδική έρευνα του Δικαστηρίου διαπιστωθέν γεγονός ότι ουδέποτε απησχόλησε την νομολογία αγωγή διαζυγίου, στηριζόμενη σε μόνο το προρρηθέν περιστατικόν καίτοι πάρα πολλές φορές εφαρμόστηκε από τα δικαστήρια το άρθρο 1442 ΑΚ. Αν όμως η αφοσίωση και ο φανατισμός της συζύγου προς την εν λόγω χριστιανική αίρεση, την οποία μετά τον γάμο της ασπάστηκε δεν ακολουθεί ορθώς, είναι τόσο μεγάλος ώστε έφθασε στο σημείο είτε να ασκεί προσηλυτισμό κατά του χριστιανού ορθόδοξου συζύγου της ή κατά του ανήλικου τέκνου της ή να προσπαθεί μέσω έστω απλών συμβουλών και συστάσεων να παραπείσει και να εμψυχήσει και στο νήπιο τέκνο της τις δοξασίες και συνήθειες της αίρεσής της και να αποσπάσει αυτό από την ορθόδοξη χριστιανική θρησκεία είτε για να ευκολύνεται στην διάδοση των εσφαλμένων δοξασιών του χιλιασμού, παραμελεί τα εν γένει συζυγικά και μητρικά της καθήκοντα, τότε αναμφισβήτως δύναται επί την βάση τέτοιων περιστατικών τα οποία συνοδεύουν το πορρηθέν γεγονός, να στοιχειοθετηθεί λόγος διαζυγίου δια ισχυρό κλονισμό της εγγάμου σχέσεως. Πάντων τούτων των δεδομένων, η ένδικη αγωγή είναι μεν νόμιμη, πλην εν μέρει και δη καθ' ο μέρος στηρίζεται επί των υπ' αριθμών 5 και 11 αναφερομένων ως είρηται περιστατικών, ερειδομένη, ως προς αυτά, στα άρθρα 1438, 1442 και 1450 ΑΚ κι όχι και ως προς τα λοιπά, καθόσον αυτά δεν αποτελούν προσηλυτισμό, αλλά συνιστούν άσκηση του συνταγματικώς προστατευόμενου δικαιώματος της ελευθερίας της θρησκευτικής συνείδησης και συνοψίζονται στο γεγονός ότι η εναγόμενη τυγχάνει μάρτυς του Ιεχωβά γεγονός που από μόνο του δεν συνιστά κλονιστικό του γάμου στοιχείο. Μετά ταύτα, εξεταστέα κατ' ουσίαν αποβαίνει αυτή η αγωγή μόνο για το μέρος που κρίθηκε νόμιμη, ήτοι ως προς τα υπ' αριθμόν 5 και 11 αναφερόμενα περιστατικά, τα οποία ,ανεξαρτήτως των ομολογιών της εναγομένης, εκτιμηθησομένων ελευθέρως κατά την μετ' απόδειξην συζήτηση (άρθρο 600 παρ. 2 ΚπολΔ), δέον όπως αποδείξει ο

ενάγων (άρθρο 338 παρ. 1 ΚπολΔ). Η απόδειξη αυτών γενήσεται δια παντός, πλην όρκου (άρθρο 600 παρ. 2 ΚπολΔ), νομίμου αποδεικτικού μέσου και μαρτύρων επιτρεπομένων δια το ανέφικτο κτήσεως εγγράφου αποδείξεως, ως εκ της φύσεως των αποδεικτέων (άρθρο 394 παρ. 1 εδ. 'β ΚπολΔ), εφόσον βεβαίως αυτοί (μάρτυρες) δεν είναι πρόσωπα εκ των εν άρθρο 601 αριθ. 2 ΚπολΔ διαλαμβανομένων.»

✓ **Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών, 334/1973,**

Προσηλυτισμός τέκνων από διαφωνούντες θρησκευτικά γονείς

« Στην περίπτωση αυτή, τα τέκνα είχαν αρχικά βαπτισθεί και ανατραφεί κατά το ορθόδοξο χριστιανικό δόγμα. Στην συνέχεια ο ένας γονέας ασπάσθηκε τον παλαισημερολογιτισμό και ο άλλος τον χιλιασμό. Έτσι, προέκυψαν δυσχέρειες κατά την θρησκευτική διαπαιδαγώγηση από τους διαφωνούντες γονείς. Το δικαστήριο απαγόρευσε και στους δύο γονείς την θρησκευτική διαπαιδαγώγηση των τέκνων, καθώς προέκυψε ότι κατέφυγαν στον προσηλυτισμό με χρήση της πνευματικής ανεπάρκειας των παιδιών. Η αιτιολόγηση ήταν η προστασία του συμφέροντος των τέκνων. »

✓ **ΣτΕ 2105/1975 (Ολομέλεια) Παραδόσεις Εκκλησιαστικού Δικαίου, Β' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1984, σελ. 109**

Παροχή Οικογενειακού Επιδόματος σε ζευγάρι Χιλιαστών

✓ **ΜονΠρΑθ 1616/1987**

Απαγόρευση Προσηλυτισμού σε Χιλιάστρια Μητέρα

«**Πόρισμα:** δικαίωμα της μητέρας βέβαια είναι αυτή να ανήκει στην αίρεση των Μαρτύρων του Ιεχωβά, αλλά δεν έχει το δικαίωμα να προσπαθεί να εισδύσει στη διαμορφούμενη συνείδηση της ανηλίκου κόρης της και να προσηλυτίσει αυτήν.»

✓ **ΜονΠρΚασ 12/1988**

Προσπάθεια επαναφοράς στην χριστιανική θρησκεία

«**Πόρισμα:** Η καθής, η οποία από το Φεβρουάριο 1986 αποσκίρτησε από την αίρεση των μαρτύρων του Ιεχωβά και ζει χωριστά από τον αιτούντα αποσπασθείσα και ενστερνισθείσα το δόγμα της Χριστιανικής Ορθοδόξου του Χριστού Εκκλησίας, προσπαθεί να διδάξει και εμψυχήσει στα δύο ανήλικα τέκνα της, των οποίων έχει τη γονική μέριμνα την αλήθεια, τη λατρεία και την πίστη στην Ορθόδοξη του Χριστού Εκκλησία, συνεργαζομένη και βοηθουμένη στο έργο της αυτό από το σχολείο τους, αλλά και από την εκκλησία (Ιερά Μητρόπολη Καστοριάς) με την συμπαράσταση και κατανόηση της οποίας, πρόκειται να βαπτισθούν σύντομα τα δυο ανήλικα σύμφωνα με τους Ιερούς Κανόνες της Ανατολικής Ορθοδόξου του Χριστού Εκκλησίας».

✓ **ΠολΠρΑθ 3790/1990 ΑρχΝ (1991) - 2497**

Διαζύγιο – Προσχώρηση στο δόγμα των χιλιαστών και κλονισμός του γάμου

« Η προσχώρηση του ενός συζύγου στην θρησκευτική οργάνωση των χιλιαστών (μαρτύρων του Ιεχωβά) δεν αρκεί από μόνη της να θεμελιώσει από μόνη της ισχυρό κλονισμό, εκτός αν συνοδεύεται με προσπάθεια προσηλυτισμού συγγενούς ή παραμέληση οικογένειας. Στην προκειμένη περίπτωση ο ενάγων ζητά να λυθεί ο γάμος του με την εναγόμενη λόγω εγκατάλειψής του από αυτήν και για το λόγο ότι, συνέπεια της συμπεριφοράς της έχουν κλονιστεί ισχυρά οι μεταξύ τους σχέσεις, ώστε η εξακολούθηση της έγγαμης σχέσης τους, βάσιμα να αποβαίνει αφόρητη γι' αυτόν. Από τις καταθέσεις των μαρτύρων, που νομότυπα εξετάσθηκαν στο ακροατήριο του Δικαστηρίου αποδεικνύονται τα ακόλουθα πραγματικά περιστατικά: οι διάδικοι τέλεσαν νόμιμο γάμο θρησκευτικό κατά το ορθόδοξο δόγμα. Κατά την διάρκεια της έγγαμης συμβίωσης η εναγόμενη δημιούργησε επεισόδια και υπέπεσε σε παραπτώματα και συγκεκριμένα: Η εναγόμενη κατά την διάρκεια της έγγαμης συμβίωσης προσχώρησε στην οργάνωση του Χιλιασμού. Οι διάδικοι έχουν ένα ανήλικο αγόρι, ηλικίας κατά το χρόνο άσκησης της αγωγής 9 ετών. Η εναγόμενη αφήνει το σπίτι της, τον άνδρα της και το παιδί της και πηγαίνει στους Ιεχωβάδες, αδιαφορώντας για τις εκ του γάμου της υποχρεώσεις. Ζουν οι διάδικοι στο ίδιο σπίτι, αλλά σε ξεχωριστά δωμάτια. Δεν έχουν πολλές κοινωνικές σχέσεις, όπως και τα προηγούμενα χρόνια, τα οποία είναι επακόλουθα λόγω της προσχωρήσεως της στην πιο πάνω Οργάνωση. Η εναγόμενη έχει καταστεί φανατική οπαδός των Ιεχωβάδων με συνέπεια να έχει αλλάξει η προσωπικότητα της ως ατόμου και συζύγου και να είναι πολύ διαφορετική από εκείνη που είχε γνωρίσει ο ενάγων όταν παντρεύτηκαν με επακόλουθο την διαφοροποίηση των μεταξύ των διαδίκων-συζύγων σχέσεων και την διαφοροποίηση της συμπεριφοράς της εναγόμενης προς το παιδί της, στο σπίτι τους και στο κοινωνικό τους περιβάλλον. Έτσι, έχει επέλθει τόσο ισχυρός κλονισμός στην μεταξύ των συζύγων έγγαμη συμβίωση, ώστε βάσιμα η εξακολούθηση της έγγαμης σχέσεως να είναι αφόρητη για τον ενάγοντα. Πρέπει συνεπώς η αγωγή να γίνει δεκτή μόνο ως προς τη βάση του άρθρου 1439 παρ. 1 ΑΚ, να κηρυχθεί λυμένος ο μεταξύ των διαδίκων γάμος από λόγο που αφορά το πρόσωπο της εναγόμενης και να συμψηφιστεί η μεταξύ των διαδίκων δικαστική δαπάνη λόγω της σχέσεώς τους ως συζύγων ».

✓ **ΜονΠρΘες 1080/1995 Αρμ (1995) σελ. 1160**

Αίτηση μετοίκησης συζύγου και ανάθεση γονικής μέριμνας λόγω προσχώρησης στον χιλιασμό

« Η προσχώρηση της συζύγου στους μάρτυρες του Ιεχωβά δεν καθιστά από μόνη της αφόρητη την έγγαμη συμβίωση των συζύγων, ούτε δημιουργείται από το λόγο αυτό και μόνο κίνδυνος παρόξυνσης και εκτράχυνσης των σχέσεων των συζύγων, ώστε να απαιτείται η μετοίκηση της συζύγου από την συζυγική στέγη. Κριτήριο για την

προσωρινή ανάθεση της γονικής μέριμνας σε ένα γονέα αποτελεί το συμφέρον των τέκνων. Επίσης, πρέπει να υπάρχει σεβασμός από το Δικαστήριο της ισότητας μεταξύ των γονέων. Οι μάρτυρες του Ιεχωβά αποτελούν γνωστή θρησκεία και επιβάλλεται η ίση μεταχείριση αυτών. Δεν πιθανολογείται η διενέργεια πράξεων προσηλυτισμού. Συνεπώς, κρίνεται αβάσιμη η αίτηση λήψης ασφαλιστικών μέτρων. »

9.3 Πηγές στο Διαδίκτυο

- www.greeklaws.com
- www.lawnet.gr
- lawdb.intrasoftnet.com
- www.dsanet.gr
- www.ecclesia.gr
- www.kethi.gr/greek/meletes/Mousoulmanes/

9.4 Συντομογραφίες

- ΑΠ = Άρειος Πάγος
- Αρ. = Άρθρο
- Αρμ = Αρμενόπουλος
- ΑρχΝ = Αρχείο Νομολογίας
- ΑΚ = Αστικός Κώδικας
- Βλ. = Βλέπε
- Εδ. = Εδάφιο
- ΕφΑθ = Εφετείο Αθηνών
- ΜονΠρΘεσ = Μονομελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης
- Ν = Νόμος
- ΝοΒ = Νομικό Βήμα
- Παρ. = Παράγραφος
- Πρ. = Πρωτοδικείο
- ΠολΠρΑθ = Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών
- Σημ. = Σημείωση
- Συντ. = Σύνταγμα
- ΣΤΕ = Συμβούλιο της Επικρατείας